БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1963 ч. НОЯБРЬ 23 СУББОТА № 277 (5681)

Өртээ 2 көп.

ССРЭ биле Ираннын аразында найырал быжыгып турзун!

ТЕГЕРАН. СЭТА-ныҢ корр. В. Газрилин биле Г. Байковтун дамчыдып турары болза:

АлбанныҢ аан-чоруун кылып, Иранда чоруп турар ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежнев болгаш ону үдеп чөруур кижилер иран парламентиге барганнар.

Эргим совет аалчылар кестүп келирге, сенаттын бүгү кежигүннери болгаш меджлистин депутаттары дикмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Сенаттың даргазы Шериф Имами болунун өмүнээзинден, сенаторларнын болгаш меджлис депутаттарынын өмүнээзинден, а ол ышкаш иран улустун өмүнээзинден эргим аалчыга—ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневке байыр чедирген. Амгы үеде Иран биле Совет Эвилелинин аразында харылзааларда бүдүнмес түүлдер болгаш бүзүрешпеө чоруктар чок болуп турар деп, ол чугаалаан. Үлешүр, артем болгаш техника талазы-биле Совет Эвилелинин чедиишкиннеринге иран улус кезээде магадаашкын-биле байыр чедирип келген деп, сенаттын даргазы онзалап демдеглээн.

Моон соңгаар Иран биле Совет Эвилелинин аразында харылзаалар чаагай кожа-хелбээ чоруктун болгаш бот-бодунун эргелерин хүндүлеженинин үндезининге хөгжүүр болгаш быжыгар апаар дээрзинге идегелиг Шериф Имами илереткен. ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтин Иранга ал-чоруу анаа идиглиг болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Оон соонда сенаттын даргазы ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневке сес берген.

Л. И. Брежнев чыылганнарга чүве чугаалаан. ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун, бүгү Дээди Советтин өмүнээзинден оларга чүректин ханызындан байыры болгаш чаагай күзээшкиннерни дамчыткан. Иранга турганывыстын үезинде дээрги Шахиншах-биле, Иранның премьер-министри Алам-биле болгаш күүнеиниң өске-даа ажылдакчылары-биле каш удаа ужурашкаш, ССРЭ биле Иранның аразында харылзаалар дугайында, а ол ышкаш делегей политиканың чамдык айтырыгларынын дугайында ажыт-чажыт чок болгаш ажыктыг санал-онал солчулгазын кылдывыс деп, ол медеглээн.

Иранның найысылалы Тегеранга, а ол ышкаш Исфаганга болгаш Ширазка совет чазак төлөөлерин уткуп алган иран улустун чылыг хүндүлээчел чоруун Л. И. Брежнев айыткан.

Совет-иран харылзааларны экиждериниң хөрөөнге Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущевтүн илередип келгени болгаш илередип турары улуг сагыш салыышкынын ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы демдеглээн.

Иран биле Совет Эвилелинин аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарынче болгаш хөгжүдеринче угланган Иранның шахиншах чазааның күжениишкиннерин, ылаңгыя Иранның девискээринге ракета баазазын тургузар эргени даштыкы кандыг-даа күүнеге бербес дээн иран чазактын хүлээлгезин Л. И. Брежнев бодунун чугаазынга чогууру-биле үнелээн.

Совет-иран экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга элээн хайныышкынныг чоруун өгелээнин ол демдеглээн.

ССРЭ-нин Дээди Соведи биле Иранның парламентизинин аразында тургустунган харылзаалар бот-бодунга бүзүрелди болгаш бистин чурттарывыстын аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарынга дузалап турар деп, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы медеглээн.

Чаагай сеткилдиг кожавыс болур Иранның улузунга ажыл-агыйны болгаш культураны хөгжүдеринге улуг чедиишкиннерни күзеп турар бис деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Шаанда хожудаңгай турган Россиның күчүлүг индустриалдыг күүнеге болдуруп шыдаан совет улустун кайгамчыктыг чедиишкиннериниң дугайын космосту шинчилээринге чедип алдынган чедиишкиннер чугаалап турар-дыр деп, ССРЭ-де экономика талазы-биле депшилгеге доктаавышаан, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Бистиң чедиишкиннеривис дээрге кызыгаар эвес-тир. Ам бистиң чуртувус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинин шиитпирлерин амыдыралда боттандырып турар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

«Өске ниитилел тургузуглуг болуп турар күүнелер-биле бодунун харылзааларынга Совет Эвилели тайбын догуунаашкынның политиказын хажык чок боттандырып турар» деп, Л. И. Брежнев уламчылаан. Улустар аразының кандыг-даа үскүлежиишкиннерин тайбын арга-биле шиитпирлеп болур. Агаарга, космоска болгаш суг адаанга ядролуг шенелделер кылырын хоругдаар дугайында чоокта чаа күштүг болуп кирген Москва Керээзиниң улуг ужур-дузазын Л. И. Брежнев айыткан.

Иштинде ядролуг чепсектиг объектилерни орбитаже салып үндүрбес дугайында делегейниң чоокта чаа дүгүржүшкүну тайбынны быжыглаарынга идиглиг болуп турар деп, Л. И. Брежнев уламчылаан.

Ынчалзажок чамдык түүлдер шыңгыы дүвүрээзинни болдурбас арга чок: делегейниң ийиги дайыны төнгенден бээр 18 чыл эрткен, а герман тайбын керээзинге ам-даа ат салдынмаан-дыр деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилели делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам ынай чавырыдыр талазы-биле элээн каш хемчегларни боттандырарынга белеп. Бо утка-биле алырга, НАТО күүнелери биле Варшава Керээзиниң киржикчилери чуттарның аразынга халдашпас дугайында пактыны чарарының дугайында санал, делегейниң янзы-бүрү районнарынга ядро чок зоналарны тургузары, а ол ышкаш өске-даа хемчеглер кичээнгейни хаара тудуп турар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

ССРЭ биле Иранның аразында найырал болгаш бот-бодунга бүзүрежир чорук бүгү-ниити тайбынның хөрөөнге шыңгыы салыышкынны киирип турар деп, Л. И. Брежнев түүнелинде онзалап демдеглээн.

«Совет Эвилели биле Иранның аразында найырал болгаш кады ажылдажылга хөгжүп база быжыгып турзун!» деп, ол йөрээл салган.

Л. И. Брежнев болгаш ону үдеп чоруур кижилер парламентиден Совет элчин чериниче чорупкан, анаа элчин чериниң болгаш Иранда өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары-биле ужуражыышкын болган.

Бухараның хөвеңчилериниң тиилелгези

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели улуг күш-ажылчы тиилелге — күүнеге хөвеңсадар планны хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр Бухара областың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга, бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедирген. Белеткел черлеринге 307 муң тонна чиг хөвеңни дужаган, ол болза эрткен чылда белеткээнинден 83 муң тонна хөй дээн ол. Хөвеңниң 90 ажыг хуузун бирги сортка хүлээп алган.

Областың колхозтары болгаш совхозтары тараа, чуурга, дүк, каракуль хураган кежи, торгу, ногаалар, виноград болгаш бахчи культуралар белеткээр планнарын база күүсеткен.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка чоруткан рапортунга хөвеңчилерниң дыннадып турары болза, күүнеге пландан ажыр база 15 муң тонна хөвеңни дужаарын хүлээнген. Бухараның көдээ ажыл-агыйының ажылышчилери суггаттыг черлерге күзүн чажар кызыл-тастын чажылгазын дооскан болгаш чылда дүжүттү ийи удаа алыр дээш демисежип турар.

(СЭТА).

Пландан ажыр...

Кызылдың туйбу заводунун ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаалчылары СЭКП ТК-ныҢ Пленуму болур дугайында медээни улуг сорук киришкин-биле ужурашканнар. Бистиң бүдүрүлгевисте бараанныг тудуг туйбузун бүдүрүп үндүрерин улам көвүдедир дээш социалистиг чарыш калбарып, мурнунда турган четпестерни үзүткен, чылдың бүдүрүлге планын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеп болурунун эки перспективазы бар апарган деп, заводтун директору эш П. Петенов чугаалап турар. Улуг Октябрь байырлалынга ай планын ажыр күүседип ужурашкаш, бо хүннерде продукция үндүрериниң графигин 20—25 хуу ажыр күүседип турарын база ол чугаалаан.

Оон ынай эш Петенов болза, завод чыл төнчүзүнге чедир Ак-Довуракты онза чугула шалыпчы тудуунга, Кызылдың тудугжуларынга, Кызыл болгаш Чадаана «Кедээ тудугларга» пландан ажыр ийи чүс муң кезек тудуг туйбузун бээринге бүзүрелдиг. Ам үеде бис бажыңның ханазының даштын шагар туйбуну бүдүрерин шинчээдип алырының чугула айтырыын шиитпирлеп турар бис. Ындыг туйбу бүдүрериниң дой-довураан Хадыңдан ийи чүс ажыг кубометрни эккелген. Ол туйбуну хептээриниң, кургадырының болгаш өртедириниң технологиязын чогаадып кылырын дузалаар бүдүрүлгелер комбинадында база чагып каан бис. СЭКП ТК-ныҢ Пленуму ажылдап эгелээринге чедир ол туйбунун бүдүрүлгезин шинчээдип аптар дээш бүгү хемчеглерни ап турар бис.

Бажың ханазының даштын шагар туйбу тудугнун хуусаазын дүргедедип, оон бот-үнезин чиигедир, чүге дизе, ханаларның даштын штукатуралаас болур—деп, эш Петенов чугаалаан.

Н. ТЫМЧУК.

Күш-ажылчы белектер

Тыва автоэргелелдиң системазында автоажыл-агыйлар чеди чылдың бешки чылының үшкү кварталының бүдүрүлге онаалдазын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсетпээнин номчукчулар билирлер. Ол хожудаашкынны үзүткаар дээш, АТК-ларда партия, профэвилел, комсомол организациялары база АТК-ларның удуртукчулары кижилер-биле организаককы ажылды эки чорудуп, иштики курлавырларны эллээн эки ажыглап келгениниң түңнелинде, ылаңгыя Улуг Октябрьниң 46 чыл оюнга чедиишкиннинг ужуражыр дээш, чоладчылар, септекчилер шудургу ажылдан келгениниң түңнелинде октябрь айда автотранспортчулар чаа, улуг тиилелгелерни чедип алганнар. Эргелел ниитизи-биле октябрь айда чүк сөөртүлгезиниң онаалдазын тонна талазы-биле 123,9 хуу күүсеп, республиканың улус ажылагыйының хереглелинге 337 ажыг муң тонна янзы-бүрү чүктерни сөөрткен. Автоэргелел ниитизи-биле ноябрь 1-ге чедир чүк сөөртүлгезиниң чыл планын тонна талазы-биле 97,3 хуу күүсеткен азы чылдың он айларының дургузунда 2 миллион 919,5 муң тонна янзы-бүрү чүктерни сөөрткен. АТК-ларның аразында, ылаңгыя Кызылдың № 1, 2, 3, Шагаан-Арыгның, Кызыл-Мажалыктың болгаш Хову-Аксының АТК-ларының коллективтери октябрь айда эки ажылдааннар. Олар октябрь айда чүк сөөртүлгезиниң тонна болгаш тонна-километр талазы-биле онаалдаларын күүсеткеннер.

Ам үеде тыва автоэргелелдин чүчүе чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП ТК-ныҢ декабрь Пленумунга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр, чеди чылдың бешки чылының бүдүрүлге онаалдазын хуусаа бетинде—декабрь 25-те амыдыралга боттандырар дээш, Пленумга алдаржыткан күш-ажылчы эллээ чедип турупкан ажылдап турарлар.

О. ШИРАП.

АК-ДОВУРАКТЫҢ ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУУНДАН

Экижилге кажан болурул?

Фабриканы ажыглалга киирер ажылдарның хүн демдеглели

Декабрьнын 25—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги эллээн ажыглалга киирер комплексинин объектилеринге тудуг-монтаж ажылдарын доозарынын хуусаазы. Даг-дүгү арыглаар фабриканы шенелдеге дужаарынга чедир, администрация-хандырылга комбинадын, чылыг дамчыдылгазын, канализацияны, суг дамчыдылгазын болгаш өске инженер-тудугларны ажыглалга киирерине чедир санныг хонуктар арткан.

Бедик мергежилдиг тускай эртемниглер Ак-Довуракка Красноярск, Иркутск, Новосибирск болгаш чуруттун өске-даа хоорайларындан хүн бүрүде кээп турарлар. Тываның индустриязының баштайгызының тудугжуларынга дузалаары-биле бистин республиканың тудуг организациялары болгаш бөлүктерниң аразында кошкак харылзаалыг болуп турарында, участоктарны тудуг материалдары-биле багай хандырып, тудугжуларның ортузунга идеологтуг ажылдың болгаш оларның амыдырал-хандырылгазының дугайында өзулуг сагыш салыышкыны чогунда. Улуг коллективтиң чаңгыс черде таптан турарының бирги чылдагааны бо-дур.

Ажылчын шак-үени халас эртиринде турары мун-мун шактар-биле санаттының турар. Ажыглалга киирер комплексинге электроэнергиязы үстү бээр чорук барык хүн бүрү болуп турар. Чижээ, ноябрьнын 19-та тудугга электри шугуму үрелгениндеп ажыл 3 шак ажыг турупкан. «Тыва даг-дүгү тудугнун» удуртукчулары кижилерни ажылдаар черинге өй-шаанда чедирерин безин мынчага чедир организастап шыдаваннар. Ажыглалга киирер комплексинге ничтиниң чемненилгезин багай организастаанындан тудугжуларның үштүн бир хуу хирези эллээ кээп, үнелиг ажыл шагын чидирип турарлар. Тудугжуларга шил кезер, маска, демир күүрек ышкаш бөдүүн хереклелдер чедишпейн турары улуг айтырыг бооп турар. Ноябрьнын 20—21 хүннеринде эш Александровтук удуртканы бригада ТЭС-тин чылыг дамчыдылга шугумун казып турган, чүнү-даа кылбайн барганнар. 20 хире кижи чүгле ийи демир хүүректи болганнар. Ынчаарга участоктун начальниги эш Желтоногов оларга бүдүрүлгенин онаалдаларын эки тайылбырлап бербейн барган болгач.

Участоктарны тудуг материалдары-биле хандырып турарында үйбалай чорук ажылдың темпизин дыка саададып турар. № 4 участоктун начальниги эш Игнатьев каш хүннериниң мурнунда кол диспетчер черинге (кол диспетчери эш Ткачев) тудуп турары администрация — хандырылга комбинадынга хереклиг шала ыыштарын чагаан. Ынчалза-даа оларны мынчага чедир хандырбаан.

Дузалаар бүдүрүлге комбинадының эзилдирилге белдири хүн бүрүде 60 кубометр эзилдиргени бүдүрүп шыдаар. А тудугнун анаа хереглели хүн бүрүде 20-ден 45 кубометр болуп турар. Ынчалза-даа объектилерге эзилдирилгелер болганчок-да чедишпейн баар. Эзилдирилгени хүлээп алырын 6—7 черлерге чорудуп, участок бүрүзүнүң удуртукчузу ону эртенги эллээ чедиргинде эгезинде алырын оралдажып турар, чүгле ийи эзилдиргиг холукчулары ажылдап турар болганда, ону ынчаар кылыры болдунмайн турар. Моон ужурунда мындыг бергедээшкиннер үнүп кээп турар. Эзилдиргиг баштайгы ийи машина объектилерже 8 шак 20 минута турда үнер, ынчалза-даа савалар болгаш ажылчыннар чогундан оларны анаа саададып турар.

Дилдинген материалдарга тудугжуларның хереглелдери өзүп тураажок, дузалаар бүдүрүлге комбинадының удуртукчулары (директору эш Гогдеев) ыяш ажылдап кылыр завод-тун ажылын эде тургуспайн турааз. Ыяш дилер цех үшкү эллээ чедиргинин организастап болур бүгү аргалар бар турда-ла, ийи эллээ чедиргиг ажылдап турар.

Ажыглалга киирер комплексилерде тудуг-монтаж ажылдарын айыткан хуусаазында чедиишкиниг доозарынче тудугжуларны мобилизастаар талазы-биле улуг роль бо чугула хүннерде тудугнун партия, профэвилел болгаш комсомол организациялларынга онаажып турар. Ынчалзажок бүгү участоктарның ол организациялары ажыл-хереклеп дашкаар турбушаан. Сөөлгү графикти тургускандан бээр он хонуктар эрткен. А тудугжуларның хөй кезии оон дугайын билбес болуп турар. Ажыглалга киирер чаңгыс-даа объектиде кеску агитация-даа, ажылдарны доозар хуусаазын айтыр турар төдаргай көргүзүглер-даа чок. Агитаторларның үнү дыңналбайн, беседалар, номчулгалар чоруттунмайн турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң күчүлүг чепсээ—социалистиг чарыштың ажыглалга киирер комплексиде амга чедир организастаттынмалы моон ужурунда эдептиг чүве эвес. Партком секретары эш Каганков, местком даргазы эш Тупицын, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Сергеев олар кижилер-биле хүн бүрү ажылче, оларның мурнунда турар чугула болгаш дайынчы сорулгаларны тайылбырлаарынче тудугнун партия, профэвилел, комсомол активи амга чедир көдүрүп үндүрбээн.

Бо бүгү четпестер болгаш частырыглар тудуг ажылын бергедедип турар. Оларны эн-не чоокку үеде чайладыр херек. Чүгле ынчан Бүгү-эвилелге онза ужур-дузалыг тудугнун коллективи бодунун ажылынга үндезин экижилгени чедип ап шыдаар.

Кижи дээш сагыш салыр

Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабриканың бирги эллээнин тудуун доозуп, бо чылдын декабрьда ону шенелдеге киирер талазы-биле ажыл амгы үеде хайныышкынныг чоруп турар. Ол хайныышкынныг ажылда чүгле ол черниң боттарының эвес, харын бистин республиканың өске-даа районнарындан, бүдүрүлгелериниңден, албан черлериниңден тудугжулар киржип турар.

Сөөлгү неделяда 300 хире кижини республиканың янзы-бүрү черлериниңден ынаар чоруткан. Оларны ажылдап турары шынарлыг болгаш харысалгалыг. Чамдык организациялар чүгле кижи санын чедиштер чорударын бодавайн, харын эн-не хереклиг тускай эртемниглерни чорудуп бергилээн. Чижээлээрге, Кызыл-Мажалыкта «Коммунтудуг» чери бодунун 21 тергиин ажылчыннарын чорудуп берген, олар фабриканың тудуу доозулгуже анаа ажылдаарлар. Хоочун тудугжу Х. Ооржак баштаан ол кижилерниң комплексилиг бригадазында бызанчылар, печниктер, бетонщиктер, маляржылар, штукатуржулар, чазаныкчылар болгаш өскелер-даа бар. Ынчангаш администрация-амыдырал комбинадының тудуун декабрь 25-те ажыглалга киирерине төлептиг салыышкынын киирер дээш, ол коллектив улуг күжениишкин-биле ажылдап турар.

Кызылдың коммунтудуу 38 кижини чорудуп берген, оларның иштинде Ак-Довуракты тудуунга эн хереклиг, бедик мергежилдиг кижилер бар, чижээлээрге, монтажниктер, печниктер дээш оон-даа өске. Шагаан-Арыгдан 12 тергиин бызанчылар чеде берген.

Бо барымдаалар болза чамдык бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчулары Бүгү-эвилел ужур-дузалыг ол тудугга боттуу-биле дузалаарын эксеткилдиг, харысалгалыг байдалбиле көргени илден. Ындыг болзадаа чамдык черлериниң удуртукчулары кижилерни өзү барымдаалап чоруткулаан барымдаалар база илереп турар. Кижилерни чорударда, оларның чүге анаа баарын, оларның сорулгазын тайылбырлап бербээнинден чамдыктар анаа четкеш. дедир чоруур түүлдер база турган. Ылаңгыя Хову-Аксындан 36 кижи анаа чеде берген, оларның чамдыктары чеже акша төлээр силер, эвээш болза дедир чанар бис дээр чергези-биле аажок могадып турган түүлдер бар. «Тывакобальт тудугдан» база 33 кижи чеде берген турда, олардан он кижи дедир чана бергилээн.

Оон-биле кады даг-дүгү арыглаар фабриканың тудуун доозуп, ону декабрь 25-те шенээри-биле ажыглалга киирер дээни-биле холбаштыр барган кижилерни ажыл-биле хандырар талазында четпестер хөй илереп турар. Кол-ла четпес чүве чүл дээрге, ажылчыннарга наряд бербес түүлдер бар. оон хараазында кижилер түүү кылырын билбес базып тургулаар. Чижээлээрге, «Тывакобальт тудугдан» чеде бергеннериниң иштинден 6 кижи дөртку участокка үш хүн иштинде ажыл чок тургулаан, оларны ажыл-биле хандырбаан. Бо байдал чүге ынчап барганын участок начальниги эш Королёвтан кым-даа айтырып сонуургаваан. Ак-Довуракты тудуунга хамааржып турар Чадаанада хөмүр даш черинче база он ажылчыннарны чоруткаш, оларны чурттаар чер талазы-биле багай хандырганындан, ажыл төлевири бээрин саададып турганындан ол ажылчыннар ажылдавас бис дээш дедир четкилеп келген.

Бо барымдаалар түүнү чугаалап турарыл дээрге, тудугга келген кижилериниң амыдырал-чурттарга байдалынче четпес сагыш салып турардыр.

Кижини ажылга хүлээп алгаш, чурттарга-амыдырал талазы-биле хандырбаска, ол кижи канчап ажылдаарыл? Бо айтырыгны чамдык удуртукчулар чиикке көөр түүлдерниң барын үстүнде барымдаалар чугаалап турар-дыр. Мында болза кижилер дугайында сагыш салыр деп чугула айтырыг илереп турар. Бистиң чуртта кижи—бир дугаарында турар болгай. Кижи дугайында канчаар сагыш салып турарындан удуртукчунун чес-холазы оон илерээр апаар.

Оон-биле кады тудуг доозулгуже ажылдаары-биле ында чеде берген хөй кижилериң аразынга политмассалыг ажылды чорудар талазы-биле хемчеглерни парткомдан, профэвилелиниң тудугкомундан, комсомол комитединден ап чорудары база негеттинип турар. Оон башка республиканың чер-чериниңден барган кижилер политмассалыг ажыл талазы-биле ээзи чок болуп чыдып каар болза черле таарышпазы билдингир.

Мынчангаш, бо талазы-биле «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң кадрлар-биле ажылдаар кижилерни кижилерни эллдек көөр, олар дээш сагыш салыр талазы-биле өзулуг партийжи байдалдыг ажылдаары негеттинип турар.

С. САЛЫАК.

Ставрополь механизаторларының патриотчу кыйгырыы

«Сельхозтехниканың» Георгиевск район каттыжыышкынының ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери, Ставрополь крайның Георгиевск бүдүрүлге эргелелиниң колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторлары хову ажылдарынга өйшаанда белеткенир дээш база колхозтарның болгаш совхозтарның шелдеринге база фермаларынга техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш социалистиг чарышты эгелээр деп, «Сельхозтехника» салбырларының болгаш каттыжыышкыннарының ажылчыннарын база тускай эртемниглерин, чурттун колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторларын кыйгырган.

Тараанның болгаш өске-даа кедер ажыл-агый продуктуларының ниити чыылдазын көвүдедириниң айыткан планнарын чедиишкиниг күүседиринге шиитпирлиг ужур-дуда механизатор кадрларга хамааржыр деп чүвени эки билир бис деп, механизаторлар бижээн.

Бо чылын бистин каттыжыышкынывыс 17 колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү техникалын комплекс-техниктиг хандырылгага хүлээп алган. Бо болза эргелелдиң ажыл-агыйларының барык 80 хуузу болур. «Сельхозтехниканың» бүгү үш салбырларына тракторларның техниктиг хандырылгазының станцияларын тургускан, мал ажылының фермаларына машиналарны база механизмнерни тургузар болгаш техниктиг хандырылга талазыбиле сес бригадаларны организастаан, а ол ышкаш автомобильдериниң техниктиг хандырылгазының беш станцияларын тургускан. Ол чорук колхозтарның болгаш совхозтарның машина-трактор парыгының техниктиг байдалын өкижидер арганы берген. Ынчаарга бо чылын техника ажаалдазынга планда көрдүнгенинден 30 муң рубль эвээш чарыгдаттынган.

Келир чылда бүгү тракторларның болгаш комбайнларның ийи эллчегде ажылдаарын организастаарын «Сельхозтехниканың» каттыжыышкыны бодунун сорулгазы кылдыр салган. Ол дугайында күскү, кышкы үеде каттыжыышкында курстарга база колхозтарда болгаш совхозтарда механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезиниң школаларынга 1.438 механизаторларны белеткээр. Оон ангыда «Сельхозтехниканың» бүгү салбырларынга болгаш ажыл-агыйларга механизаторларның мергежилин бедидер талазы-биле мурнакчы дуржулганың школаларын организастаар.

Районнар каттыжыышкынының ажылдакчылары бүгү тракторларны, хөрүн ажыдан кылыр болгаш чажылга чорудар машиналарны 1964 чылдың январь 10-га чедир септеп доозар болгаш часкы хову ажылдарынга бүрүн белеткээр деп шиитпирлээн. Тракторларның септелгезин чорудары-биле хары угда комбайнарның болгаш өске-даа ажаан алыышкын машиналарының септелгезин калбартыр болгаш ону 1964 чылдың май 1-де доозар.

Каттыжыышкын он-он септелге мастерскааларының район иштинге специализациязын, эргелелдиң колхозтарында болгаш совхозтарында бүгү сүт-бараан, куш база хаван семиртир фермаларның комплексилиг механизациязын чорудар.

1964 чылда кедер ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин улам ынай көвүдедирин болгаш оларның ботүнезин чиигедирин чедип алыр деп. бүгү механизаторларны чарыштың инициаторлары кыйгырып турар.

(СЭТА).

ПЛЕНУМГА УТКУШТУР

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтун Арыскан салбырының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ныҢ ам болур Пленумунга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Салбырның механизаторлары техниканың септелгезин кылбышаан, кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгезин база үргүлчүлеп турар. Механизаторлар бо хүннерге чедир 8 сеялканы, 4 андазынны, 32 илиирни, «ДТ-54» ийи тракторну септеп доосхан. Ажылчыннар 96 тонна кызыл-тасты, 60 тонна арбайны, 30 тонна суланы арыглааш, үрезинге белеткеп урган. Кукурузы шөлүнде 500 тонна өдек база тыктыгеп. Бүгү ажыл моон соңгаар оондаа шуудаар.

Д. ДОКУЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: даг-дүгү арыглаар фабриканың кол бажыңы.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Он чылдар дургузунда автомобиль транспорту

Бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң өндүр-чаагай сорулгаларын күүсетпишаан, совет кижилер боттарының күш-ажылының түңнелин үндүрүп турарлар.

Үлетпүрүүн, кедээ ажыл-агыйның, әртемнин болгаш техниканың бүгү адырларында күш-ажылчы үүрг тиилелгелер чедип алдынган. Үлетпүрүүн хөгжүлдези-биле кады бистин республикада автотранспорт сөөлгү он чылдар дургузунда база дыка өзүлделиг болган.

1953 чылда Тыва автоэргелелге бичии тоннажтыг эвээш автомобильдерлиг үш-ле автоажыл-агыйлар турган. Ол автоажыл-агыйлар техниктиг хандырылгага болгаш автомашиналарны септеәринге таарышкан баазазы чок турган.

Шимчедикчилери биче күштүг болганындан бүгү автомашиналарны ынчаарда прицеп чокка ажыглап турган. ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чүк сөөртүлгезинин бот-үнезин чиигедир арганы бербейн турган.

Ам автоэргелелдин системазында даанзы өзүгаар хөй-хөй чүк машиналарлыг тос улуг автоажыл-агыйлар бар. Чүк сөөртүр автомобильдерниң парыгы сөөлгү он чылдар дургузунда 10 катап көвүдээн. Автопарк чүгле сан талазы-биле эвес, харын шынар талазы-биле база өскерилген.

Ам автомобильдер күштүг шимчедикчилерлиг апарган, оон ачызында автотранспортчулар чүктер сөөртүрүнге автопоездилерни ажыглаарының аргазын алганнар. Ам бүгү автопарктарның 75 хуузу чартык болгаш бүдүн прицептерлиг апарган. Чартык болгаш бүдүн прицептерни ажыглап турары-биле автомобильдерниң чүк көдүрер күжү 4-тен 7 тоннага чедир өскен. Бистиң республиканың тудуг организациялары болгаш үлетпүр бүдүрүлгелери 30—40 тонна чедир аар дериглерни хаая эвесте ап турар апарганнар. Ылангыя аар дензилиг болгаш улуг хемчеглиг дерилгелер Ак-Довурак болгаш Хову-Аксы тудугларга кээп түрар.

Алды чылдар мурнунда ындыг чүктерни сөөртүр аргажок турган. Бүгү 1953 чылда сөөрткен чүктү ам чүгле он хүн иштинде сөөртүп шыдаар апарган бис. Ам бүгү улуг тудуглар, үлетпүр бүдүрүлгелери, организациялар болгаш албан черлериниң ажыглалдың автомобиль парыгының дузазын хереглен турарлар.

Республиканың автотранспортунда төпчүткен сөөртүлгени ам калбаа-биле ажыглан турар. Сөөлгү чылдарда ажыглалдың операцияларын база төпчүткен. Бир эвес мурнунда чылдарда барык бүгү организациялар болгаш бүдүрүлгелер Абаканга хөй санныг штаттыг экспедиторларны, склад эргелекчилерин болгаш чүк чүдүрер, дүжүрер кижилерлиг турган болза, чүктерни вагоннардан дүжүрүп, автомашиналарга чүдүрерин ам ында тускай организастаан агентство чери кылып турар апарган. Ол чорук транспорт операциязынга хөй акша-хөрөңгилерни албан черлери, бүдүрүлгелер үндүрүп турган чорукту сокдадырын, оларга улуг камналганы бээрин хандырган.

Кедээ ажыл-агыйның автотранспорт сөөртүлгелеринге негелделерин эки хандырар сорулга-биле республиканда кедээ ажыл-агыйның тускайжыткан «Сельхозтранс» деп ийи автоажыл-агыйларын организастаал, кедээ ажыл-агыйның чүктерни сөөртүрүнүң харыысалгазын ам оларда онаган.

Чүк сөөртүр автопарктың өскени-биле чергелештир, пассажирлер автопарыгы база өскен. 10 чылдарның дургузунда автобустарның саны дыка көвүдээн. 1953 чылда Кызыл—Абакан болгаш Кызыл—Барыын-Хемчик аразынга чүгле ийи автобус шимчээшкининиң маршруттары хүн бүрүде чүгле 20-20 пассажирлерни сөөртүп турган.

Ам үеде Тожудан ангыда шупту районнар төптери республиканың найысылалы-биле аразында автобус харылзаалыг. Таңды, Улуг-Хем, Чаан-Хемчик районнарда чурттакчылыг бүгү суурлар-биле хоорай кыдыының автобус харылзаазын организастаан.

Республиканың найысылалындан районнарже база оон дашкадр хүн бүрүде 30 ажыг автобустар үнүп чорап турар. Чадаана хоорайда, Ак-Довурак болгаш Хову-Аксы ажылчын суурларда кудумчуларга автобус харылзаазын ажыткан. Кызыл хоорайда автобус шимчээшкининиң чеди маршруттарын организастаан. Пассажирлер сөөртүү 38 ажыг катап көвүдээн болгаш бо хүннерге чедир 16,4 миллион кижилер автобус транспортун ажыглап, ынай-бээр аргышкан.

Чурттакчы чоннуң амыдырал хандырылгазын улам экижидер дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң бирги сессиязының шиитпирин боттандырбышаан, бо чылдың июнь айдан эгелеп пассажирлер сөөртүрүнүң Кызыл—Абакан—Москва маршруттуг автобус-демир-оруктун дорт харылзаазын организастаан. Ынчангаш пассажирлер ам Кызылдан Москвага чедир азы оон дедир автобуска-даа, дүрген поездиге-даа саадал чок өттүр чоруур эргени бээр чаңгыс ай билетти садып алгаш, чорун болурлар. Дорт демир-орук-автомобиль харылзаазын эрткен беш айлар дургузунда ийи муң ажыг кижи ажыглаан.

Чурттакчы чоннуң автомобиль транспортун ажыглаары он чылдың дургузунда 21,5 катап өскен, ынчаарга чиик автотаксилерни ажыглаары 7 катап көвүдээн. Автомобиль транспортунуң хөгжүлдези-биле чергелештир транспортчулар коллективтериниң саны болгаш шынары база өзүп, экижээн. Бир эвес 1953 чылда 460 кижи ажылдап турган болза, ам Тыва автоэргелелдиң автоажыл-агыйларында 3800 ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ажылдап турар. Инженер-техниктиг албан-хүлээлелерде автотранспорт талазы-биле тускай эртемниг кижилер ажылдап турар. Ам автоэргелелде 90 хире инженерлер болгаш техниктер ажылдап турар.

Ажылчыннарның техниктиг өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Септекчи ажылчыннарның ажыл-ишчи шынарын бедидер талазы-биле барык бүгү автоажыл-агыйларда техниктиг өөредилгениң бөлүмнери ажылдап турар. Кызылдың автошколазында болгаш автоажыл-агыйларда чолаачыларның мергежилин бедидериниң тускай курстары чыл санында ажылдап турар.

Автоажыл-агыйларда бүдүрүлгениң шөлбаннарының саны база көвүдеп турар. Автомобиль чорударының мастери, СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң кежигүнү Василий Данилович Сапогов, чолаачы Александр Потылицын, партия кежигүнү эвес Ондар Хунажык олар пассажирлер АТК-зынга 30 чыл иштинде ажылдап келгеннер. Автопоездилер чорударының мастерлери, бирги чүк АТК-зының чолаачызы, республиканың алдарлыг транспортчузу Ооржак Карташак, ол-ла ажыл-агыйның чолаачызы Леонид Лукич Сайгутин, Минусинск АТК-зының чолаачызы Михаил Тимофеевич Булгаков, Чадаана «Сельхозтранс» автоажыл-агыйының чолаачызы эш Шаутдинов Мадыхэт, Кызыл-Мажалыктың, Хову-Аксының болгаш Шагаан-Арыгның автоажыл-агыйларының чолаачылары эштер Соскур-оол, Иргит, Сарыг-Лама болгаш оон-даа өскелер ай бүрүде кайгамчыктыг эки түңнелдерни чедип ап турарлар. Бо эштер шупту-зу сөөртүлгелер планын үргүлүү ажыр күүсетпишаан, боттарынга быжыглаан автомашиналарын техниктиг эки байдалга тургузуп, хөй хемчээлдиг кывар-чаар материалдарны камнап ап, кандыг-даа үеде эжинге дузалап турарлар.

Автоэргелелдиң автоажыл-агыйларында коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежин турар 700 ажыг кижини хаара туткан 80 ажыг бригадалар база ол ышкаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары азы ол дээш демисежин турар муң ажыг кижилер ажылдап турар.

Ынчаарга Совет эрге-чагырганы болгаш техниктер ажылдап турар.

Ынчаарга Совет эрге-чагырганы кедергей берге турган ол үеде II Интернационалдың удуртукчуларының бирээзи—К. Каутский бистиң чуртувуска, большевиктерниң партиязынга нүүлдээшкинни кылган. Оон үүлдери, ылангыя 1918 чылдың августа үнген «Пролетариат диктатуразы» деп ному херек кырында ажылчыннарның болгаш чаравчыннарның бирги ада-чуртунга удур даштыкының шериг интервенциязын идеология талазы-биле агартканы болуп турган. Дарлаткан ацгының революстуг хөделиишкиннеринге удурланмышаан, Каутский болза Октябрьның социалистиг революциязының төөгүлүг, хоойлу өзүгаар болган чоруун херек кырында хүлээ көрбейн турган болгаш эрге-чагырганы дүрүм чок черге эжелеп алган, демократияны хажыткан, интернационализмден ойталаан деп большевиктерни бурууладып турган. Ындыг болган төлээде, Каутский болза Россияны «өзүлүг» (тодаргайлаарга буржуаз) демократияның «шын» оруунче катап киирериниң эргежок чугулазының дугайында түңнелди кылып турганы ол-дур.

Аар балыгланыышкынындан чаа-чаа сегип келген хирезинде-ле В. И. Ленин Каутскийнин болгаш II Интернационалдың өске-даа удуртукчуларының ревизионисчи теорияларын болгаш хорлакчы ажыл-чорудулгазын ынчангаш сойгалап илередиг берген. «Пролетар революциязы болгаш ойталакчы Каутский» деп үүлүү Ленин «Правдага» бижээш, «Каутский чергелиг ойталаачыларны сойгалап илередир, БҮГҮ-ЛЕ чурттарда бар болуп турар өзүлүг интернационалисчи пролетарийлерниң революсчу БӨЛҮКТЕРИН оон-биле деткиир херек» деп ол үүлүүнге айыткан. Оон-биле чергелештир В. И. Ленин база-ла ындыг аттыг номну бижээн болгаш Каутскийниң үзел-бодалдарын делегерengей-биле шүгүмчүлээш, пролетар революциязының, ажылчы ацының диктатуразының, социализм тургузуушкунунуң эн чугула айтырыгларын улам ынай ажылдан кылган.

Ленинниң ному — марксисчи теорияны чогаадыкчы өзү-биле көөрүнүп, теоретиктиг үүлдерни ажылдан кылыр үеде тодаргай, төөгүлүг байдалдарны бүгү талалыг барымдаалап көөрүнүн магалыг үлегер-чижээ, ацгы демиселинин чаа дуржулгазын барымдаалаарының, революстуг марксизмнин алыс өткази — материалистиг диалектиканы эн-не мергежилдин-биле ажыглаарының үлегер-чижээ.

Маркс биле Энгельс пролетариат диктатуразының дугайында өөредигни идип үндүрбүшаан, келир үеде коммунистиг күрүнеин бүгү үүлдери кандыг болурун тодаргай айтыгын боттарының сорулгазы кылып салбайн турганы, кол болгаш чайлаш чок үүлүг—капитализмден социализмче шилчилге үеэнин күрүнези болур пролетариат диктатуразының эргежок чугулазынга революцияның хөрөөнге, чүгле Россияның эвес, харын бүгү делегейниң пролетариадының эрге-ажыктарынга шуут өскерилген чорук-тур деп, Ленин оон-биле кады көргүскен.

«Эрге-чагырганы дүрүм чок черге эжелеп алган», чоннуң «күчүлеп турар», демократияны «үреп турар» деп, Каутскийниң большевиктерге удур идип үндүрген буруудадышкыны база-ла марксизмге өскерилген чорук болгаш ажылчын ацгыга хорлакчы чорук болуп турган. Пролетариат диктатуразы — социализмге тургузар эчис сорулганы салып турар, ажылчын ацгыга удуртурган ажылчы чоннарның эрге-чагырганы — ол дээрге, ол-ла үеде «пролетариаттың буржуазияны күчүлел-биле ажып тиилээш, чаалап алганы болгаш күчүлел-биле тудуп турары эрге-чагырга-дыр» деп, Ленин бижээн. Ол күчүлээшкиннің характери болгаш хемчээли бирги эзлчегде буржуазияның удурланыышкынының хире-чергезинден хамааржыр. Эртемниг коммунизмнин мировоззрениезиниң эн чугула, үндезин дөстериниң бирээзи болза, күчүлээшкин социалистиг революцияның алыс бүдүжүдеп ылавыла албан үнүп келир чүве эвес-тир, күчүлээшкин болза социалистиг революцияның мурнунга тургустунуп турар сорулгаларны шиитпирлээринин, ук революцияга иштики шынар болуп турар аргазы эвестир дээрзинин дугайында бодал болур. Харын пролетариат болза, демиселдин тайбын доостуругна, революцияның чогаадыкчы, тургузукчу эчис сорулгаларын боттандырарына болдунар-ла дүргени-биле бүрүн мөөнеттиперинге эн-не улуг сонуургалдыг болуп турар. 1917 чылын апрель—июньде, ол үеде Россияның онза байдалдарын барымдаалап көөрүш, В. И. Ленин болза, эрге-чагырганы тайбын арга-биле Советтернин холунче шилчидери болгаш буржуаз-демократтыг революцияны социалистиг революцияже шилчидери болдунуп болур деп санаан. Ынчалза-даа орус буржуазия эрге-чагырганы эки-туразы-биле чайлап бээрин күзеваэн болгаш Петроградка июльде болган тайбын чыскаалды адыш бооларын организастаан.

Чаа байдал-биле холбаштыр большевиктер чепсектиг тура халыышкынның лозунун идип үндүрген. Ынчаарга сентябрьның эгезинде таарымчалыг байдалдар база катап тургустунуп келгенде, эрге-чагырганы тайбын арга-биле чедип алыр дээш, ол болдунар арганы ажыглаарын Ленин доп-дораан саналдаан. «Ол үеде ол болдунар арганы ажыглаваны дээш бүгү харыысалга буржуазия-биле чөпшээрежирин бодап турган болгаш коммунистерге удурланып үнген биче буржуазтыг партияларның төлээлекчилеринге онаажыр»—деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге Н. С. Хрущев демделээн. Ол байдалдың үеэнде революцияның тайбын хөгжүлдезинин перспективазы чок апарган болгаш чепсектиг тура халыышкын дугайында айтырыг база катап хүннүң эзлчээнге тургустунуп келген. Пролетар революциязычын характериниң дугайында ленинчи өөредитге үнзелээш, СЭКП-ниң Программазы амдаа социалистиг революцияның хөгжүлдезинин болгаш социализмче шилчилгенин тайбын-даа, ол ышкаш тайбын эвес-даа аргазын янзы-бүрү чурттарда тодаргай төөгүлүг байдалдардан хамааршыыр көрүп турар.

* * *

Октябрь революциязының түңнелинде ажылчын ацгы эрге-чагырганы болдунун холунга алган. «Бүрүе болгаш революция», «Пролетар революциязы болгаш ойталакчы Каутский», «Пролетариат диктатуразының үзинде экономика болгаш политика» деп ажылдарында болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдарынга В. И. Ленин төөгүлүг сорулгаларның делгемин болгаш улуг чаагайын, ажылчын ацгы тергиидекчи ацгы болу бергениниң соонда оон мурнунга тургустунуп кээп турар айтырыгларның хөй янзызын болгаш нарының тодаргай көргүскен. Чүгле дарлакчыларның удурланыышкынын базары эвес, а хамыктың мурнунда ниитилел ажыл-агыйын чаарты тургузарына тиилелгени чедип алыры, чаа төөгүттүнүп келген, ынчалзажок амдаа кошкак, чаа ниитилел тургузуунуң ам-даа үзе үзүткаттынмаан капитализмни ажып тиилээн турарын хандырары — шилчилге үеэнинг күрүнези болур пролетариат диктатуразының кол төөгүлүг ролю ол деп, Ленин кезээде онзалап демделеп турган.

Буржуазияның удурланыышкынын базары пролетариат диктатуразының баштайгы сорулгазы болур. Оон кол эчис сорулгазы чүл дээр болза, хөй миллион ажылчы массаларны ажылчын ацгыны долгандыр каттыштырары болгаш чаа, социалистиг ниитилелди тургузары болур. Ындыг болганда, пролетариат диктатуразы дээрге, күш-ажылчы хөй кезиктиң эрге-ажылын барымдаалаан, ол күш-ажылчы хөй кезиктиң эрге-чагырганы болуп турар болгаш ук эрге-чагырга эн-не калбак демократия — херек кырында боттуг демократия болуп турар-дыр. «Пролетаржы демократия кандыг-даа буржуаз демократиядан МИЛЛИОН катап демократчы; Совет эрге-чагырга эн-не демократтыг буржуаз республикадан миллион катап демократчы» деп, В. И. Ленин бижээн.

Буржуаз демократияны ап көөр болза, оон ацгы талазы-биле алыс өткази В. И. Ленин мынчаар тоолунга чедир илереткен: «Буржуаз демократия кезээде-ле кылыы, кызыгаарлаттынган, хоозун, арыг чагган болуп артып турар, ол

Чогаадыкчы марксизмниң үлегер-чижээ

(В. И. Ленинниң «Пролетар революциязы болгаш ойталакчы Каутский» деп номунуң үнгенинден бээр 45 чыл болганынга)

Дөртен беш чылдар мурнунда, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бир чыл оюнун хүннеринде, В. И. Ленин «Пролетар революциязы болгаш ойталакчы Каутский» деп бодунуң гениалдыг ажылын дооскан.

Ынчан бистиң чуртувус аар-берге үеки чурттап эртирип турган. Россияга төөгүлүг туружундан үнүп турган ацгы—дарлакчыларның ацгызы күчүлээшкининиң оруу-биле хорупкан. Октябрь революциязынга дүжүр октаттырган помещиктер болгаш капиталистер хамааты дайынны кыпсып үндүрген. Делегей капиталы бодунуң чүс-чүс муң солдаттарын, хөй санныг чепсээн, оок-чемзээн орус капиталистерге болгаш помещиктерге дуву-далаш-биле тутсуп берген. Интервентилер аныяк Совет республиканы аъш-чемниң болгаш чиг-эттиг эн чугула курлавыларындан үзе кирген: Донбасс болгаш Украина, Сибирь болгаш Поволжье, Закавказье болгаш Баку эжелеттирген турган. Контрреволюция чер-ле болганына үймээннерни болгаш үрегдекчи чоруктарны организастап турган. Сулчээлерниң, кара өжегээр ажыл сокдадыышкыннарының, пролетаржы активтерни, революцияның кескү ажылдакчыларын өлүрүп турарының дугайын ол хүннеринин парлалгазынга доктаамал дыннадып турган. В. В. Володарскийни, М. С. Урицкийни өлүрген болгаш ылангыя 1918 чылдың августун 30-де революцияның баштыңчызы В. И. Ленинниң амы-тынынга кара сагыштыы-биле халдаан чорук бүгү улустун килеңзешкинин болдурган.

Ынчаарга Совет эрге-чагырганы кедергей берге турган ол үеде II Интернационалдың удуртукчуларының бирээзи—К. Каутский бистиң чуртувуска, большевиктерниң партиязынга нүүлдээшкинни кылган. Оон үүлдери, ылангыя 1918 чылдың августа үнген «Пролетариат диктатуразы» деп ному херек кырында ажылчыннарның болгаш чаравчыннарның бирги ада-чуртунга удур даштыкының шериг интервенциязын идеология талазы-биле агартканы болуп турган. Дарлаткан ацгының революстуг хөделиишкиннеринге удурланмышаан, Каутский болза Октябрьның социалистиг революциязының төөгүлүг, хоойлу өзүгаар болган чоруун херек кырында хүлээ көрбейн турган болгаш эрге-чагырганы дүрүм чок черге эжелеп алган, демократияны хажыткан, интернационализмден ойталаан деп большевиктерни бурууладып турган. Ындыг болган төлээде, Каутский болза Россияны «өзүлүг» (тодаргайлаарга буржуаз) демократияның «шын» оруунче катап киирериниң эргежок чугулазының дугайында түңнелди кылып турганы ол-дур.

Аар балыгланыышкынындан чаа-чаа сегип келген хирезинде-ле В. И. Ленин Каутскийнин болгаш II Интернационалдың өске-даа удуртукчуларының ревизионисчи теорияларын болгаш хорлакчы ажыл-чорудулгазын ынчангаш сойгалап илередиг берген. «Пролетар революциязы болгаш ойталакчы Каутский» деп үүлүү Ленин «Правдага» бижээш, «Каутский чергелиг ойталаачыларны сойгалап илередир, БҮГҮ-ЛЕ чурттарда бар болуп турар өзүлүг интернационалисчи пролетарийлерниң революсчу БӨЛҮКТЕРИН оон-биле деткиир херек» деп ол үүлүүнге айыткан. Оон-биле чергелештир В. И. Ленин база-ла ындыг аттыг номну бижээн болгаш Каутскийниң үзел-бодалдарын делегерengей-биле шүгүмчүлээш, пролетар революциязының, ажылчы ацгының диктатуразының, социализм тургузуушкунунуң эн чугула айтырыгларын улам ынай ажылдан кылган.

Ленинниң ному — марксисчи теорияны чогаадыкчы өзү-биле көөрүнүп, теоретиктиг үүлдерни ажылдан кылыр үеде тодаргай, төөгүлүг байдалдарны бүгү талалыг барымдаалап көөрүнүн магалыг үлегер-чижээ, ацгы демиселинин чаа дуржулгазын барымдаалаарының, революстуг марксизмнин алыс өткази — материалистиг диалектиканы эн-не мергежилдин-биле ажыглаарының үлегер-чижээ.

Маркс биле Энгельс пролетариат диктатуразының дугайында өөредигни идип үндүрбүшаан, келир үеде коммунистиг күрүнеин бүгү үүлдери кандыг болурун тодаргай айтыгын боттарының сорулгазы кылып салбайн турганы, кол болгаш чайлаш чок үүлүг—капитализмден социализмче шилчилге үеэнинин күрүнези болур пролетариат диктатуразының эргежок чугулазынга революцияның хөрөөнге, чүгле Россияның эвес, харын бүгү делегейниң пролетариадының эрге-ажыктарынга шуут өскерилген чорук-тур деп, Ленин оон-биле кады көргүскен.

«Эрге-чагырганы дүрүм чок черге эжелеп алган», чоннуң «күчүлеп турар», демократияны «үреп турар» деп, Каутскийниң большевиктерге удур идип үндүрген буруудадышкыны база-ла марксизмге өскерилген чорук болгаш ажылчын ацгыга хорлакчы чорук болуп турган. Пролетариат диктатуразы — социализмге тургузар эчис сорулгаларын боттандырарына болдунар-ла дүргени-биле бүрүн мөөнеттиперинге эн-не улуг сонуургалдыг болуп турар. 1917 чылын апрель—июньде, ол үеде Россияның онза байдалдарын барымдаалап көөрүш, В. И. Ленин болза, эрге-чагырганы тайбын арга-биле Советтернин холунче шилчидери болгаш буржуаз-демократтыг революцияны социалистиг революцияже шилчидери болдунуп болур деп санаан. Ынчалза-даа орус буржуазия эрге-чагырганы эки-туразы-биле чайлап бээрин күзеваэн болгаш Петроградка июльде болган тайбын чыскаалды адыш бооларын организастаан.

Чаа байдал-биле холбаштыр большевиктер чепсектиг тура халыышкынның лозунун идип үндүрген. Ынчаарга сентябрьның эгезинде таарымчалыг байдалдар база катап тургустунуп келгенде, эрге-чагырганы тайбын арга-биле чедип алыр дээш, ол болдунар арганы ажыглаарын Ленин доп-дораан саналдаан. «Ол үеде ол болдунар арганы ажыглаваны дээш бүгү харыысалга буржуазия-биле чөпшээрежирин бодап турган болгаш коммунистерге удурланып үнген биче буржуазтыг партияларның төлээлекчилеринге онаажыр»—деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге Н. С. Хрущев демделээн. Ол байдалдың үеэнде революцияның тайбын хөгжүлдезинин перспективазы чок апарган болгаш чепсектиг тура халыышкын дугайында айтырыг база катап хүннүң эзлчээнге тургустунуп келген. Пролетар революциязычын характериниң дугайында ленинчи өөредитге үнзелээш, СЭКП-ниң Программазы амдаа социалистиг революцияның хөгжүлдезинин болгаш социализмче шилчилгенин тайбын-даа, ол ышкаш тайбын эвес-даа аргазын янзы-бүрү чурттарда тодаргай төөгүлүг байдалдардан хамааршыыр көрүп турар.

* * *

Октябрь революциязының түңнелинде ажылчын ацгы эрге-чагырганы болдунун холунга алган. «Бүрүе болгаш революция», «Пролетар революциязы болгаш ойталакчы Каутский», «Пролетариат диктатуразының үзинде экономика болгаш политика» деп ажылдарында болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдарынга В. И. Ленин төөгүлүг сорулгаларның делгемин болгаш улуг чаагайын, ажылчын ацгы тергиидекчи ацгы болу бергениниң соонда оон мурнунга тургустунуп кээп турар айтырыгларның хөй янзызын болгаш нарының тодаргай көргүскен. Чүгле дарлакчыларның удурланыышкынын базары эвес, а хамыктың мурнунда ниитилел ажыл-агыйын чаарты тургузарына тиилелгени чедип алыры, чаа төөгүттүнүп келген, ынчалзажок амдаа кошкак, чаа ниитилел тургузуунуң ам-даа үзе үзүткаттынмаан капитализмни ажып тиилээн турарын хандырары — шилчилге үеэнинг күрүнези болур пролетариат диктатуразының кол төөгүлүг ролю ол деп, Ленин кезээде онзалап демделеп турган.

Буржуазияның удурланыышкынын базары пролетариат диктатуразының баштайгы сорулгазы болур. Оон кол эчис сорулгазы чүл дээр болза, хөй миллион ажылчы массаларны ажылчын ацгыны долгандыр каттыштырары болгаш чаа, социалистиг ниитилелди тургузары болур. Ындыг болганда, пролетариат диктатуразы дээрге, күш-ажылчы хөй кезиктиң эрге-ажылын барымдаалаан, ол күш-ажылчы хөй кезиктиң эрге-чагырганы болуп турар болгаш ук эрге-чагырга эн-не калбак демократия — херек кырында боттуг демократия болуп турар-дыр. «Пролетаржы демократия кандыг-даа буржуаз демократиядан МИЛЛИОН катап демократчы; Совет эрге-чагырга эн-не демократтыг буржуаз республикадан миллион катап демократчы» деп, В. И. Ленин бижээн.

Буржуаз демократияны ап көөр болза, оон ацгы талазы-биле алыс өткази В. И. Ленин мынчаар тоолунга чедир илереткен: «Буржуаз демократия кезээде-ле кылыы, кызыгаарлаттынган, хоозун, арыг чагган болуп артып турар, ол

«Сельхозтехника» каттыжыышкынының Таңды салбырының мастерскаяларында көдээ ажыл-агый техниказының септелгези кидинтүлүк чоруп турар.

Чаржып турарларның мурнуку одуруунда Эдуард Шумильдонуң удуртканы септекчилер болгаш Бычковтуң удуртканы моторист-слесарьлар бригадалары чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: Шумильдонуң бригадазының трактор септеп турары.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Чаңгыс чер чурттуглары чоргаарланыр

Бо кыска ужуражылга күзүн, хар даглар кырында база хемнер иштинче киир чагалакта болган чүве. Суурнуң үзүн кудумчузун өрү алзы балды туткан, кургаг хадың ыяштар эгин ажыр салыпкан, чолдаксымаар дурт-сынныг кижи шевергин соңгаларлыг бажыңның хериминиң эжинге келди.

Амыр-менди солушпушаан: «Дыштаныр хүнде ажылдап турганыңар ол бе?»— деп, оон чугаа эрдивис.

— Кыш келген, бажыңга-даа олуртунмас-тыр. Инек кажаазы чылыглаар, бызаа-хөзээ турар клеткалар кылыр үүрмек ажылдар бар. Ону чедир кылып турдувус — дээш, бажыңче бистерни чалай-дыр. Иштн шевергин эттингеи, стол, сандайлар, шкафтар-биле дериттингеи бажыңның иштики каасталгазын эки деп сөглеп болур. Ылаңгыя чем шкавы, сандайларны бажың ээзи болду чазап кылган болду.

Калындүү Доржу Надымовичнин суурнуң улуг, аныяк чону шупту таныыр болгаш «хүндүткелдиг кижи» дижирлер. Ол бодубиле эвес, а кылып, бүдүрүп турар ажыл-хөрөө-биле сураглыг, хүндүткелдиг кижи болган. Ол чүгле чазаныр эвес, а харын узанып дарганнаар; демирден дээк, шооча, туда, тырткыыш соп кылыр шуткукчу-биле дөмей-ле! Шооча, дулгүүр, кыскаш, шүүче, бижек, хачы ховар турар үелерде Калындүүге дилег кылып келбес кижи-даа чок турган. Чаарт курганг ыяштан чазаглыг, бүдүглүг эт аймаан шевергин, шынарлыг кылганын чурттакчылар магадаар.

Мактаашкынның баажызы кылдыр шевер ишчиниң кылган, чазаан үүлдериниң четче эвес чижээн маңаа көргүзерге солун. Хоочун чазаныкчы болгаш тудугжу 1948 чылдан эгелеп 1950 чылга чедир ийи-ле чыл дургузунда Булуң-Терек сес чыл школазынга 80 ажыг парта, столду болгаш өскедаа шкаф, сандайларны кылган. А 1954 чылдан 1960 чылга чедир, ынчаардагы «Бурунгаар» колхозтуң чазанылга черинге чазаныкчылап киргеш дээре диртип, эки ажылы дээш солун, сеткүүлге-даа бо-ла мактаттыра бергилээр турган.

Кажан ол ажыл-агыйны совхозка кадыпканда, Доржу Надымовичнин Кызыл-Даг салбырының тудугларынга барып ажылдаарын аңаа сүмелээн. Оон бээр ол тудугжу хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүсетип келген. Чүгле бажыңнар, мал кажаалары тударынга идепкейлиг киржип турар эвес, школа септелгезинге чазаар, дериир, нарын ажылдар кылырынга таарымчалыг кижи кымыл дээрге-ле, Доржу Надымович турган.

— Ам бо үеде мал-даа кажааларын тударда бис биеэ шагда ышкаш борбак ыяштарны чонуп, картавайн, керте шапкаш, муңгаштай салып каар эвес, нарын апарган, соңгалап, рамалаар, шилдээр, бус тыртар хоолайлар кылыр. Ынчангаш бөгүн, дыштаныр хүнде, төп фермада 100 инек кирер кажааны чылыглап, оон иштинге 32 бызаа турар клеткаларны дерип кылып турганывыс ол — деп, хоочун тудугжуның чугаазы бо болган.

Бажың даштында кылган чазаныр черде дээр өңнүг ак-көк будук-биле будаан шевергин, чараш аптараны серилей салып каан. Ында хол-биле чазап кылган уруглар шанаа база бар болду. Оон чанында шүүче, маска, балды, хаарыыл, шугум дээш хер-херексел-ле хөй.

— Чай кадында кылган чүвелер-дир ийин. Суурнуң аныяк өскени өзүп, көвүдээн. Бо шагда аныяк өскен ийлаңып-баштанып турар боор чүве-дир, «Уруглары-выс өгленип баштаныр дей берген, шкафтан, столдан чазап бээрицер кандыгыл деп кырган ада-даа, иедаа кижи дилег кылып чедип кээр, ойталаар аргажок»— деп, Доржу Надымовичниң шеверлээн ажылын сонуургай бээривске ынча дидир.

Ам бо хүннерде мурнакчы тудугжу болгаш чазаныкчы өске тудугжулар-биле кады малчыннарның турлагларынга барып, немелде чаа кажаалар кылчып, салбырның өске-даа чазаныр, узаныр аар-саар ажылын кылып турар.

Ындыг бөдүүн ишчи кижилер республиканың кайы-даа ажылагыйларында бар, ынчаарга оларның аразында хоочун тудугжу, шевер Калындүү Доржунуң ады база бар болуп турарынга оон чаңгыс чер чурттуглары чоргаарланырлар.

Д. ЕНДАН.

МАССАНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙИН ӨСТҮРЕР

Чоокта чаа респотребсоюзтун клуванга тоску сонгулда участогунуң сонгукчулары боттарының депутаттары эштер К. Н. Динга, С. Н. Колесников, Б. З. Иргит, Б. С. Маады болгаш Р. С. Гиниомедова олар-биле ужуражылыкын хуралын эрттиргеннер.

Чер-чер Советтеринге сонгулданың болуп эрткениниң бээр үеник дүргузунда ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединин чорудун келген ажылдарының дугайында илеткелди хоорай Совединиң депутады, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң секретары эш Динга кылган. Хоорай Совединиң күүскому болгаш секциялар парторганизациялының удуртулгазы-биле, депутаттарның идепкейинин өзүлдезинге даянып алгаш, СЭКП-ниң XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш база чеди чылдың бешки чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсединче хоорайның ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган деп, илеткелчи демделээн. Хоорайның үлетпүр-бүдүрүлгелери бо чылдың он айларында ниити продукция бүдүрер планын 105,6 хуу кылдыр күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, бүдүрүлгелерниң хөй нуруузу продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле онаалдаларын күүседип шыдаан.

Бус-турбиналыг электростанцияның, типографияның, хөмүр даш шахтазының, респотребсоюзтун транспорт конторазының болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерниң коллективтери бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, республика типографиязының коллективи бо чылдың он бир айларының планын октябрь 12-де күүсединкен болгаш ноябрь 13-ке чедир бүдүн чыл планын 104,3 хуу кылдыр күүседирин хандырып шыдаан; Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының коллективи тос айларда алган социалистиг хүлээлгезин чүк сөөртүрүнүң талазы-биле 141,3 хууга, тонна-километрнин—128,2 хууга күүседип шыдаан.

Хоорайның бүдүрүлге коллективтеринде коммунистиг күш-ажылдыы дээш чарыш улам калбарган. Эш Барановка удурткан (электростанция), эш Белоусовка удурткан («Кызыл-тудуг» тудуг эргелели), эш А. Харатовага удурткан (дааранылга комбинады), бригадалар болгаш хлеб заводунун ажылчыны Хертек Серенмаа, дааранылкчы Монгуш Клара ышкаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының үлегер-чижээн көргүзүп турар. В. Косинцев, Е. Чудоиовская болгаш өскелериниң-даа тудугжу бригадалары база-ла багай эвес ажылдап келген.

Боттарының сонгукчулары-биле депутаттарның харылзаазы, доктаамал комиссияларның болгаш квартал комитеттериниң ажылы экижип турар. Бо чылын хоорайның ажылчы чоннары, депутаттарның идепкейлиг киржилгези-биле 500 ажыг ыяштарны болгаш 25 муң ажыг чадан ыяштарны тарып олуртканнар.

Моон-биле кады хоорай Совединиң күүскомунуң база депутаттарның ажылында улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал берген сонгукчулар тодаргай чугаалаан. Хоорайның бүдүрүлгелери болгаш автоажыл-агыйлары социалистиг хүлээлгени, бүдүрүлге онаалдазын шултузу күүсеткен турары ам-даа чедип алдынмаан. Тос айларның планын алгы заводу, тууйбу заводу, «Тыва тудуг» трезинин дузалал бүдүрүлге комбинады күүсетпээн. Сүт комбинады, септелге заводу, Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйы продукцияның ассортимент онаалдазын күүсетпээн.

Хоорайның капитал тудуглар планы багай күүсеттинип турар. Чурттарга бажыңнарын ажыглалга киирериниң он айлар планы чүгле 54 хуу күүсеттинген. Хоорайны чаагайжылдарының, ногаанчыдарының талазы-биле ажылда база улуг четпестер бар.

Сонгукчуларның ужуражылыкын хуралындан квартал комитединиң составын бадылаан. Комиссия бодунуң ажылын чаа сорулгаларга холбаштыр экижидерин хурал дааскан.

Д. РЫЛОВ.

Баштайгы аңчыларның белээ

ТООРА-Х

Бистиң малчыннарывыс

«Кара-Хөл» колхоз Барыын-Хемчик районда малчын колхозтарның бирээзи. Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун көвүдедир талазыбиле кызымаккай ажылдап турар саанчыларның, хойжуларның саны ында улам көвүдеп турар.

Маңаа чижек кылдыр хойжу Иргит Балданович Балчыйның ажылжиңи көргүзүп болур. Ол колхозка киргениниң баштайғы чылдарында чылгы, инек малдап чораан. Хой кадарып эгелээнден бээр чеди чыл чедип турар.

И. Б. Балчый хой кадарган чылдарында колхозка 2432 хураганнарны менди доруктуруп берип, 9 тонна 600 килограмм дүктү колхозка орулга кылдыр киирген. Хойжу бо чылын бир хойга онаштыр 1,9 килограмм дүктү кыргып, 408 хураганнарны менди доруктурган. Ынчангаш ол колхозтуң бүгү хойжуларының социалистиг чарыжының тиилекчизи болган.

— «Боттаннап» деп малды канчаар кадарарын ынча дээр силер? — деп айтырарымга ол ынча деп харыылаан:

— Бо дээрге амыр болдур ийин, өг-даа көжүрер дивес, аалдап күшхүнезин ап алгаш, хойну сүргеш, одарладып чоруп каар чүве болгай. 15 — 20 хонгаш-ла аалга бир келир турдум. Малды ынчаар одарлаканының түңнелинде менээ быжыглаан бүгү хойларның деңгилдези бо чылын ортумактан өрү болган.

И. Б. Балчый кыштаанда кажааларын баш бурунгаар ыяк септеп бала 16 тонна сигенни кыштаанда белеткеп алган. Кыштаг одарын камнаары-биле хойжу кыштаанче декабрь айның эгезинде көжерин планнап турар. Ол келир чылын төрүүр 100 хойдан 100 хураганны менди доруктурар, бир хойдан ортумаа-биле 2 кг дүк кыргыыр соруга салган шудургу ажылдап турар.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Тожу районда «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү Риша Куку үш чыл бурунгаар артельдиң Көк-Чаг сүт-бараан фермазынга саанчылап кирген.

Баштайғы чылдарда чамдык бергелер турза-даа, зняяк саанчы ол бергелерни кызымаккай күш-ажылы-биле шудургу ажыр эрткен. Эрткен чылың аңаа быжыглаан 12 инектиң бирээзинден-не ортумаа-биле 1250 кг сүт саар хүлээлгезин 1300 кг кылдыр күүсеткен. Бо чылын бир инектен-не 1500 килограмм сүт саар хүлээлгелиг. Эрткен он айлар дургузуп-да бир инекке онаштыр ортумаа-биле 1452 килограммны саап, социалистиг хүлээлгезин күүседиринге чоокшулай берген.

Р. Куку чүгле саанчы хүлээлгезин күүседири-биле кызыгаарлаттынмайн, фермада агитаторлап, ында агитхуудусту үндүреринге идепкейлиг киржип, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң тодаргай экономиказын өөренир белгүмде өөренип турар. Колхозта партия организациязы ону чоокта чаа СЭКП кежигүнүүн кандидадынга хүлээп алган.

С. САМИЯ.

Саанчыларның өөредилгези

Республиканың колхозтарындан, совхозтарындан дээре саанчылар электриг саалданы, инек саар «Елочка» тургузулганы, ону ажылаарын өөренип алыр дээш Кызыл хоорайда чыглып келгеннер. Олар бир ай өөренирлер. Ноябрь 20-де оларның бирги кичээли болган. Баштайғы кичээлди электри-биле саар аппараттарның механизмнериң башкызы Анатолий Федорович Меркушев эрттирген. Дүүш сооида механизация училищезиниң нинти чуртталга бажыңынга чеде бээримге болук саанчы кыстар, механик-моторист оолдар ол хүн болуп эрткен кичээлдиң дугайын сеткил ханып чугаалашкан турлар.

— Кичээл-даа дыка-ла солун эртти, ылап-ла сонуургадым. Ам бир ай иштинде өөренип кээрге хөй-ле солун болгаш ажыктыг чүүлдерни бидип алыр боор бис. Бистерни мынчаар өөредип чорутканы шын-дыр — деп, «Элегес» совхозтуң Кулузунда сүт-бараан фермазындан келген Нина Петровна Кармолитова чугаалай-дыр.

Ол, совхозка чеди чыл саанчылап ажылдап келген. Бо чылдарның иштинде Нина Кармолитова бодунуң ажылынга багай эвес түңнелдерлиг болган. Бодунга быжыглаан 19 саар инектерни ол сагыш човаңгыр ажаап, саап турар. Кулузун сүт-бараан фермазында 250 баш хире саар инектер бар, оон ацгыда ам төрүүр инектерни база саанчыларда быжыглаан. Фермада чеди саанчылар бар. Олар инектерни электри-биле саап турганнар. Бо чылын энир чылга бодаарга инектериң чеми баксыраан — деп, Нина Петровна чугаалай-дыр. Чүгле сиген болгаш силостаан кукуруза-биле кызыгаарлаттынып тур бис. Бо чылын дүжүт шоолуг эвес болганындан инектерге немелде чем бердинмейн турар. Амгы үеде инектериң сүүү кызырылган, хол-биле саап турар. Бисте ам механик чок. Электриг саалда үезинде баштай берге турган. Саалда тургузулгазын таарыштырып, оларга инектерни саарын чаңчыктырып алыры берге турган. Өөренип билип алган билимни эш-өөрүмге барып дамчыдып сонуургадыр мен—деп, эш Кармолитова чугаалаан.

Кулузун фермазы совхоз төвүнден ырак болза-даа, саанчылар солун, сстүүлдерни ой-шаанда ап турар. Ферма ажылдакчылары чылыг, чырык бажыңнарлыг. Саанчыларның материалдыг байдалы база экижип турар, олар айда 100-тен эвээш эвес рубльди ажылдап ап турарлар.

Ол-ла совхозтуң Чал-Кежиг суурда № 3 сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи комсомолчу кыс Уйнукуу Дүнзеңмаага ужураштым. Эш Дүнзеңмаа сентябрь айга чедир бир инектен-не 1500 литр сүт сагган. Ажылынга кызымак аныяк саанчыны ферманың коллективи бо семинарже чоруткан.

Мээң барган үемде олар урокка белеткеннип, «Елочка» хевириниң аппаралы-биле сүттүң бедик саалдазын канчап чедип алырыл» деп номчугашты номчуп орлар.

Бии-Хем районнуң «Хадың» фермазындан келген аныяк кыс Бошкажык Чечен, Тес-Хем районда Ленин аттыг колхозтан механик Анатолий Бальчий-оол суглар база-ла өөренип турарлар. Олар колхозтуң хоочун саанчыларының бирээзи Таисья Филипповна Манаককованы аажок мактап чугаалай-дырлар.

— Мени өөреткен кижи ол-ла болгай. Кончуг сагыш човаачал, ажылга кызымак, эш-өөрүнге кичээнгейдиг кижи — деп, эш Чечек чугаалады.

Күш-ажыл-биле теорияны холбаштырып өөренири, ажылды чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер дээрзи чугаажок.

К. ОРТУН-ООЛ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Бодамча чок чарыгдал

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында бот-орулга-чарылгалыг ийи хойжу бригадаларның төптеринге шилип алган черлери — Дөргүн болгаш Кужурлуг-Мажалык — хой малга таарымчалыг черлер болур: хой одары делгем, чанында мал чеми тарыыр шөлдерлиг. Оон ыңай бир магалыг чүве чүл дизе, оларның кайызынып-даа чанында, бежен метр хөре черде, кезээде элбек болгаш доңмас кара суглар бар. Ынчангаш мал азырап өстүреринге чаяаттынган черлер деп адап болур.

Дөргүнде хойжу бригаданың төвүнде чугула тудуглар көлдүнда доозулган. 900 дөрбелчин метр шөлдүг хой кажаазы, үш аал иштиң чурттаар бажыңнар, кызыл булуң, чунар бажың кылдынган.

Бо хойжу бригадаларның төптеринге барган кижи хой ажылын хөгжүдеринче ылап-ла сагышты сала берген совхоз-тур деп чүвени бодай бээр. Ынчалза-даа кайы-даа төпке баарга, кара сугларның кедээзинде хаялыг хавак кырында бедик черде онза көстүп турар тудуглар бар.— Ында үү барыл? — деп, кымдаа дораан айтыра бээр апаар.— Кудук-тур. Барыын-Хемчиктиң сүт ажыл-агый чери ол көк хаяны өрүүнеп тургаш, каскан чүве—деп, харыыны дыңнаар.

Чанында доңмас кара суг чыткыже электри мотору-биле сордуруп үндүрер кудуктуң херээ үү боор? деп, кым-даа бодай бээр. Электри чокта оон арыг-даа, боктуг-даа суг устунмас. Чанында аржаан дег арыг кара суглар чыдырда, 35 болгаш 75 метр ханы каскан кудуктарже мотор ажылдадып, суг узар дээш кымдаа бар чытпас-ла болгай.

— Менде үү боор: төле дээрге, шилчидип-ле турар — бо-ла. Чугула хереглеттинер черлерге кудук каскан болза, эки турган чүве-дир ийин. Ол кудуктарның өртээнге 12940 рубль шилчидер кижи мен. Оңгаардескээр чажыл турар хөй хөренги чок совхоз болгай — деп, кол бухгалтер эш Сергеев хыйланып олурар.

— Тускай эртемниг эш Леонтьев-биле кым маргыжар боор. «Кудук суу бажың температураз ышкаш чылыг боор чүве. Кара суг ижиртирге хоралыг болур чүве» дээр кижи чоржук. Ону билбес мен. Ам канчаарга-даа 12940 рубльди төлээривис албан апарган — деп, совхозтуң директору эш Коблов тайылбырны берип турар.

Бир эвес «Шекпээр» совхозтуң удуртукчулары ажыл-агыйжы өзүбиле бодаан болза, демги 12940 рубль-биле Аянгатының суг чогуудан ажыглаттынмайн чыдар делгем одарларлыг ховуларынга, шаттарынга кудуктар кастырар турган ызы улуг тудуглар кылып алыр турган. Бо дугайын партия-күрүне контролю, Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелели болгаш район организациялары баш удур эскерип көөр ужурлуг турган. Ам хөлү эрткен-дир.

Барыын-Хемчиктиң суг ажыл-агый чери совхозка кандыг ажыкты берип болурун өөренип көрбейн, карак ажыт акша алырынче сундугун ажылдаары шын эвес. Суг чоогунда чавыс черге өрүмнээшкин кылбайн, хөй акша алыр дээш, кубометрин көвүдедир дээш артында-ла хаалыг тей кырынга скважная тургузуп, кудук каскан чорук, совхозка-даа когаралды чедирип турар, күрүнениң техниказының эленчизинге-даа багай салдарны чедирип турар-дыр.

Моон соңгаар ындыг перспектива чок ажыл кылыр, бодамча чок чарыгдал үндүрер чорукту практикага болдурбас болза чогуур.

Ф. СЕГЛЕНМЕЙ.

Барыын-Хемчик район.

Бистиң хомудалывыс

«Чаа орук» колхоз Тес-Хем районда экономика талазы-биле шыырак, улуг колхозтарның бирээзи. Оон-биле кады колхозта көдээ ажылагый машиналарының, ылангыя автомашиналарның саны улам көвүдеп турар.

Ындыг болза-даа оларны кам чок эдилеп, үрегдаар чоруктар хөй. Колхозта автомашиналар гаражы амга чедир чок. Автомашиналар чолаачыларның бажыңнарының чанында тургулаар.

Эдилеп турар машиналарыңга кам чок чолаачылар ол дугайында чогуур харыысалга хүлээвейн турар. Оон ужурундан автомашиналар болгаачок-ла үрелип турар. Чижээ, чолаачы Ш. Бүрбү колхозтуң бир чиик машиназын авария кылгаш, үреп каарга, аңаа ол-ла дораан «ГАЗ-51» машинаны берип каан. Каш хонганда Бүрбү ол машинаны өске машинага үстүрүп база үрээн. Ону эдип алзадаа Бүрбү удатпаанда ук машинаның ийи валын база үрей халдып каан. Ол машина амга чедир ажылдап чок аңаа турар. Ол ышкаш чолаачы В. Ензак 91 — 25 дугаарлыг «ГАЗ-51» машинаны бодунуң багыбиле дагдан аңдарып, сандан үндүр үрээн. Ензак ол машинаны үрээни дээш харыысалга хүлээр хамаан чок, харын база бир «ЗИС-5» деп машинаны ап алган болгаш каш-ла хонганда оон блогун үреп каан.

Ниитиниң хөреңгизинге кам чок, ындыг үрегдекчи чолаачылар-биле колхоз баштаар чери эптежип, оларны амдажыдып турарынга хомудап турар бис.

К. ИРГИТ,
Б. ИРГИТ.

АНЫЯК БИЛБИОТЕКАРЬ

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң библиотеказы чоокка чедир-ле тускай бажың чок турган. Артель баштаар чери библиотеканың тускай бажыңын туттуруп берген.

Тускай номчулга залдыг ол библиотекага кире бээрге, оон иштиниң арыг-силии-даа аажок, штукатуралаш чугайлап каан ханада «В. И. Ленин», «СЭКП ТК-ның июнь Пленумуу» болгаш өскедаа стендилерни аскан. Кызыл пөс-биле шып каан узун столда чаа журналдарны болгаш солунларны делгеп каан.

Амгы үеде библиотеканың ном фондузу 5400 ажып турар болгаш доктаамал номчукчуларның саны 413 кижи четкен. Хову бригадазының кежигүнү К. Бады-Мөңге, ыяш ажыл-агый чериниң ажылчыны Кара-Сал Маска, колхозчу О. Биченей болгаш өскелер-даа бо чылдың февраль айдан бээр 17-ден 20 чедир янзы-бүрү номнарны номчуп, номну колхозчулар оргузунга пропагандалаар талазы-биле элээн ажылдарны чорудуп, библиотекарьга дузалажып турар.

Көдээ библиотеканың эргелекчизи комсомолчу Оржак Минчиир Чыраа-Бажында сарлык фермазынга, Чараш-Дыт, Хорумнуг-Ой сүт-бараан фермаларынга аалдап барып, колхозчуларның номчуп доскан номнарын чаа номнар-биле солып турар.

— Моон мурнунда бистиң библиотекага тыва номнар эвээш турган, чагыг кылырга база келдеп, эргелекчи чугаалады.

Колхозтуң комсомолчуларының чоокта чаа эткен хуралынга Оржак Минчиирни комсомол организациязының секретарынга соңгаан. Аныяк уруг ол ажылды база чуткулдуу-биле күүседип эгелей берген. Секретарь-библиотекарь колхоз бүдүрүлгезинге комсомолчуларның киржилгезин күштелдирери-биле оларның ажыл хуваалдазын кылган.

ЧУРУКТА: «Кызыл тук» колхозтуң библиотеказының эргелекчизи О. Минчиир.
Сөзү болгаш фотозу А. АИРНИИ.

Кызыл булуң көргүзүп тур

Ажыл-агыйга барган кижи ол ажыл-агыйның байдалын, түңнелдерин кижилер-биле чугаалажып, ажылды карак-биле көрүп турган, таныжып алыр дээри-ле шын. Ынчалза-даа чамдык таварылгада моон өске янзы-биле таныжып ап болурунун аргазы база бар. Ол болза көскү агитация-дыр. Эки тургустунган көскү агитация болза, ажыл-агыйның байдалын кижиге көрүнчүк дег кылдыр көргүзүп болур.

«Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының кызыл булунунда көскү агитацияны дерип турган ужуруна, ол-ийде түңнелдерин, мурнакчыларның көргүзүүлерин көргүскүлээн диаграммаларны, көргүзүү самбызазын, хана солунну көргеш, хандыкшып таныжа бердим. Салбырда ниити мал ажылының эткен үш чылдарда өзүлдезинин көргүзүү, оод продуктуларын бүдүргени болгаш күрүнеге сатканы, малчыннарның түстүс хүлээлгелери, оларның күүселдези, малдың чаш төлүн камгалап алыр болгаш дүк кыргылдазының чадазы-биле мурнакчыларның көргүзүү, мал чемнериниң болгаш кыштаглаашкын белеткелиниң түңнелери, хойжу бригадаларның көргүзүүлери дээн ышкаш дөрт кезек көргүзүүлерни номчуп таныжарынга элээн шак-үе эртер.

Көргүзүү самбызазында малдың чаш төлүн камгалап ап турарын болгаш мал ажылының продуктуларын күрүнеге сатканын көргүскен. Салбыр 1962 чылда 100 хой бүрүзүнден 73 хураганны алган болза, бо чылын 81-ни алган. 1962 чылда күрүнеге 164 тонна эттти, 20,8 тонна дүктү дужааган болза, 1963 чылда дужаган эт 206 тонна, дүк 24 тонна болган.

Салбырның сураглыг хойжузу С. Санаа 363 хойдан 366 хураганны алган. Д. Сагды хой бүрүзүнден 2 кг 450 грамм, М. Дуваң—2 кг 360 грамм, Н. Норбу—2 кг 240 грамм дүктү алган. Ылангыя хойжу Норбу бодунга онаашкан планындан ажыр 183 кг дүктү совхозунга берген. Ол ышкаш хойжу Бүрүн-оол 160 кг дүктү планындан ажыр дужааган.

Салбырда партия эге организациязы (секретары эш Сараваа) СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, партиянын көскү агитациязын багай эвес организастап турарын бо кызыл булуннуң чижээ көргүзүп турар. Моон өске-даа хөй көргүзүүлерни кызыл булун менээ көргүскен.

О. ТОВУУ.

Механизацияны калбартыр

Мал ажылының фермаларында ажыл-чорудулгаларны механизастаары малдың азырал-ажаалдазын экижидеринге, оон продуктулуун көвүдедиринге улуг ужур-дузалыг болуп, ажыл-агыйның орулгаларын көвүдедип турарын амыдырал бадыткан турар.

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели ону барымдаалааш, 1962 чылда төп сүт-бараан фермазынга бус-биле чылыдар одалга системазын болгаш электри-саалда тургузулгазын дерип турганнар. Эрткен кызын ол одалга системазының хамык демир хоолайларынга суг доңгуруп, чаза тевискениниң үк система ажыглаттынмайн турар.

Колхоз баштаар чери мал ажылының фермаларында холдун күш-ажылын механизация-биле солуп, мал ажылдакчыларының күш-ажылын чиигедиринче угланган тодаргай хемчег алыры негеттинин турар.

Т. ЧЫРТАК-ООЛ.

Барыын-Хемчиктиң парткому харыылаан

„Эптежип болбас байдал“

Мындыг зге-биле бо чылдың октябрь 22-де үнген № 251 «Шынгэ» «Тэзли» совхозтуң Бай-Тал салбырында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың багай чоруттунуп, ылаңгыя культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылының өнза багайын илереткен Т. Кызыл-оолдуң редакцияның адындан бижээн чагаазы парлаттынган.

СЭКП Барыын-Хемчик парткомунуң секретары эш Н. Бойдунуң бо дугайында харыызын редакция алган. Ында бижип турары болза, ук корреспонденцияны совхозтуң парткомунуң болгаш Бай-Тал салбырда партия зге организациязының бюроларына болгаш салбырда бүгү чоннуң хуралынга чугаалажып көрген. Амгы үеде кедээ клуб ажыглаанче кирген, салбырның төвү электроэнергия-биле хандыртынган.

Бо хүннерде суурнуң интеллигенциязының хуралын эрттирип, чон ортузунга политикжизидилгелиг, культура массалыг ажылдарны зкижидер сорулга-биле оларны тус-тус участоктарда быжыглаан.

бай кижилерге дываажаң, дарлаттырганнарга, ядыларга кажарлаашкын болгаш мегелээшкин болуп турар, буржуаз демократия капитализм-даа үезинде ындыг болуп артпайн барып шыдавас». Буржуаз демократия деп эргени өзү барымдаалап чарлавышаан, пролетарийлерни хөрек кырында кулдар кылдыр артырып турар. Ленин бодунун номунга ол үүлдү демократтыг деп адап турар элээн каш чурттарның, ыланғыя революстуг болгаш демократтыг ажылдакчыларны кадыг-дошкуну-биле истеп-сүрери ында күрүне амыдыралының нормазы болу берген Американың Каттышкан Штаттарының амыдыралындан чижектер-биле көргүскен.

Амгы үениң капитализминиң идеологтары империалистиг күрүнелерниң характери өскерли берген дээр янзылыг кылдыр бар-ла шаа-биле чулчуруп, оларны «хостуг делегейниң, «бүгү-ниити чаагайжылдың» чурттары деп, а капитализмниң бодун—«демократтыг», «улусчу» деп чарлап турарлар. Буржуазияның талазынче ажыы-биле шилчөөн болгаш ажылчын аңгының чаңчыл болган социалистиг негелделериниң ойталаан социал-демократияның барыын үзелдиг удуртукчулары база-ла капитализмниң идеологтары-биле каттыжып турарлар. Ойталакчы Каутский ышкаш, амгы үениң реформистери социалистиг революцияның болгаш пролетариат диктатуразының төөгүлүг эргежок чугулазын, марксисчи-ленинчи партиянын удуртукчу ролүн херекке албайн турарлар. Империализмниң идеологтары чагырыкчы буржуаз бөлүктерни кандыгдаа диктатураның удурланыкчылары кылдыр көргүспүшаан, монополистиг капиталдың диктатуразын хосталганың болгаш демократияның хоозун лозуннары-биле дуглап турарлар, а кедергей үзелдиг социалистиг оппортунистер марксизм-ленинизмден оон революстуг сүүзүнүн ап октавышаан база реформисчи хоозун чүүлдерни нептеретпишаан, ажылчы чоннарның социализмге бүзүрелин ыскындырып, империализмге удур демиселге оларны чепсек чок болдуруп, дедир мобилизастап турарлар. Ынчангаш В. И. Ленинниң «Пролетар революциязы болгаш ойталакчы Каутский» деп ному үнгенден бээр дөртен беш чылдар эткен-даа болза, ол чогаал бөгүн-даа эртемниг коммунизмнин революстуг теориязын дайынчы камгалаарының болгаш чогаадыкчы өзү-биле ажылдап кылырының кайгамчыктыг үлегер-чижээ болуп, амгы үеде калбарып үнген кедергей улуг идеологтуг демиселге бистиң күүлүг чепсээвис болуп турар.

Пролетариат диктатуразы деп сөстерни эгезинде латин дылдан орус дылче, а оон соонда бүгү-ле дылларже очулдурбушаан, большевизм пролетариат диктатуразының идеязын бүгү делегейге нептереткениниң ол фактызын В. И. Ленин бодунун номунда чоргаарал-биле демдеглээн. Ажылчыннар болгаш куш-ажылчы тараачыннар чүгле контрреволюцияның атакаларын ойтур шаап, эргечагырганы камгалап база тудуп шыдаар эвес, харын социализм болгаш коммунизм тургузуушкунун практика кырынга боттандырып шыдаар дээрзин большевизм Совет эрге-чагырганың чижээнге көргүскен.

Ынчангаш бистин партиявыстың тактиказын болгаш дуржулгазын, ревизионистерниң болгаш догматиктерниң кылып турары ышкаш, кызыы націоналдыы, шуут-ла орустуу кылдыр көргүзүп болбазының ужуру ында. Большевиктерниң тактиказы «кара чаңгыс интернационалчы тактика турган, чүге дээрге, бүгү чурттарга революцияны хөгжүдеринге, деткиириңге, өскүдеринге эң-не боттанып болур үүлдү чаңгыс чуртка чорудун турган», ынчаарга ол утка-биле алырга, «большевизм тактиканың бүгүдеге үлегер-чижээ кылдыр хереглеттинип болур» деп, Ленин онзалап демдеглээн. Ынчаарга, ажылчын аңгының тиилелгези дээш демиселге, социализмниң тургузуушкунунга болгаш коммунизмниң калбак тургузуушкунун боттандырарынга СЭКП-нин мөңгеннээн дуржулгазы бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининге принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар деп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериниң 1960 чылдагы Москва Чөвүлел хуралының Медеглелинде айытканы таварылга эвес. Ол дээрге янзы-бүрү чурттарның ажылчын аңгызы, коммунистери чаңгыс чурттун дуржулгазы-биле ажылдап кылдынган демиселдиң хевирлерин болгаш арганларын анаа-ла хоолгалап өттүнер, социализм тургузуушкунунун арганларын шуут-ла катаптаар апаар дээни ол эвес болбайнаан. Ынчалзажок делегейниң коммунистиг шимчээшкининге чаңгыс үүл өскерлиш чок артын турар: ажылчын аңгы тийлээр төлөөде, бодунун алыс уткаының талазы-биле чаңгыс аай, ынчалзажок ол-бо чурттун тодаргай байдалдарындан хамаарыштыр янзы-бүрү хевирлерге илереп турар ажылчын аңгының диктатуразы аңаа кезээде эргежок чугула.

Бистин чуртувуска Совет эрге-чагырга хевирлиг кылдыр тургустунган пролетариат диктатуразы чоннун колдуг хөй нуруузунга демократияны хөгжүдерин болгаш калбартырын делегейге бир дугаарында хандырган. Октябрь революциязының бүдүүзүнде капиталистиг тургузуунун илергей камгалакчылары болу берген, а Октябрьның соонда контрреволюцияның лагеринче ажыы-биле шилчөөн меньшевиктериниң болгаш эсерлериниң биче буржуазтыг партиялары чаа эрге-чагыргага удурланып үнген. Сүлчээлерни, өлүрүкчү чоруктарны, үймээннерни организастаан, боттарын олар улустуң каржы дайзыннары кылдыр чоннуң карааңга көзүлдүр сойгалааннар. Чон бодунун салым-чолун бүрүүнүн бүзүреткени чүгле Коммунистиг партия ажылчы массаларның эргеажыктарының шынчы, туюлунта чедип хажык чок камгалакчызы болган. СЭКП—бистиң чуртувуста кара чаңгыс партия—коммунизм дээш демиселге бүгү совет улустуң авангардызы ол.

Тодаргай төөгүлүг байдалдарның уламындан, Европаның болгаш Азияның улус демократтыг элээн каш чурттарында пролетариат диктатуразының характерлиг хевири болза, социализмниң турштарында турар болгаш ажылчын аңгының удуртукчу ролүн барымдаалап турар демократтыг өске партиялар коммунистиг партиялар-биле кады ажылдажылганы чорудун турары болур. Коммунистиг партияларга баштадып турар Улусчу фронт хевирлиг каттыжышкында политиктиг партиялар болгаш массалыг организациялар кирип турар. Ол чурттарда пролетариат диктатуразының характерлеттинин турар онзагай үүлү бүгү-ле чурттарга капитализмден социализмче революстуг шилчилгениң бүгү-ле таварылгаларында пролетариат диктатуразының хоойлу өзүгаар болур чоруунун төөгү талазы-биле эң-не бүзүредиг бадыткаашкыны болун турар. Ындыг болган төлөөде, коммунистер кол революстуг принципке—эптеш чок аңгы демиселин хүлээп көөрүн пролетариат диктатуразының эргежок чугулазын хүлээп көөрүнге чедир чорударынга өскерлиш чок шынчы болуп келген болгаш шынчы болуп турар, моон соңгаар-даа шынчы болуп артар апаар.

Шилчилге үезиниң сорулгалары шиитпирлеттингениниң болгаш чуртка социализмниң бүрүн болгаш эчизинге чедир тиилелгези хандыртынганының соонда, чаа ниитилелдиң политиктиг организациязын хөгжүдериниң дугайында айтырыгны оон мырыңай бир янзы көрзе чогуур. Ол айтырыг амдыызында бистин чуртувуска хамааржыр.

Социалистиг демократия кезээде өскерилбес кандыг-ла-бир чүве болуп артпас дээрзинге хамаарыштыр В. И. Ленинниң баш удур гениалдыг өттүр көрүүшкүнүн бистин чуртувуста коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкуну бүрүнү-биле бадыткал турар. Социализмнин бүрүн болгаш эчизинге чедир тиилелгезин база коммунизмниң калбак тургузуушкунунче ниитилелдиң шилчилгезин хандырган, пролетариат диктатуразы бистиң чуртувуска бодунун төөгүлүг сорулгазын күүседкен болгаш иштики хөгжүдениң сорулгаларын барымдаалап көөрге, ССРЭ-ге ол ам эргежок чугула эвес апарган. **«Пролетариат диктатуразының күрүнези болуп тургустунуп келген күрүне чаа, амгы үе-чадада бүгү улустуң күрүнези, бүгү улустуң эрге-ажыктарын болгаш тура-соруун илередириниң органы болу берген»**—деп, СЭКП-нин Программазында чугаалап турар.

Шынап-ла харын, пролетариат диктатуразының кол эчис сорулгазы — социализмни тургузары ССРЭ-де боттанган, дарлакчы аңгылар шагда-ла узуткаттынган болгаш аңгы талазы-биле удурланышкактар читкел болганда, ажылчыннарның аңгызы биле тараачыннарның аңгызы боттуу-биле өскерилген болгаш оларның аразында ылгалдар чидип турар болганда, совет ниитилелдиң социал тургузуунга шынар талазы-биле үндезин чаартылгалар болган турда, ол үүлдер күрүне эрге-чагыргазының характериниң, эрге-хүлээлгелериниң болгаш сорулгаларының өскерлириңе чедирбейн барып шыдавас. Пролетариат диктатуразының күрүнезиниң ниити улусчу күрүнезинче шилчириниң дугайында түңнел болза, чуртка пролетариат диктатуразының мурнунга Улуг Октябрьның салган эн-не нарын болгаш кедергей улуг сорулгаларын чедиишкиниг күүседкениниң түңнелдерин сайзырангайжытканы болур. **«Коммунизмниң принциптери дээрге, пролетариат диктатуразын доктаадыг тургузары болур болгаш шилчилге үезинде күрүненің албадаашкынын хереглээри болур. Коммунизмниң принциптери ындыг-дыр, ынчалзадаа ол дээрге оон эчис сорулгазы эвес-тир»**—деп, В. И. Ленин Комплетериниң III Конгрезинге чугаалаан. Ажылчын аңгы—бодунун тергиделин мөңгежидер сорулганы салбайн турар, төөгүде кара чаңгыс аңгы.

Пролетариат диктатуразының күрүнезиниң ниити улустуң күрүнези болу бээринин чорудулгазын СЭКП-нин XXII съездизи теория талазыбкле үндезилээн болгаш марксизм-ленинизмниң эртинезинге, капитализмден коммунизмче ниитилел хөгжүдезиниң хоойлу өзүгаар болурунун дугайында өөредигге оон-биле шылгарангай салыышкынны киирген.

Коммунизмниң калбарган тургузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүненің хөгжүдезинге кол угланыышкын болза, социалистиг демократияны улам ыңай болбаазырааргайжыдары, күрүнени демократтыг удуртуп баштаарынга бүгү хамаатыларны эң-не идепкейлиг, доктаамал болгаш харын-даа шиитпирлиг-биле киириштирери, ниитилелдиң херектерин эргелеп баштаарынга ажылчы чоннарны хаара тударының эң чугула аргазы болур хөй-ниити эгелээшкинни калбаа-биле хөгжүдери болур. Ол чорудулга бүрүнү-биле хөгжүп турар. Фактылардан ап көрзелиңер. Бистиң чуртувуста Советтернин хөделип турар активи, оларның ямзы-бүрү комиссиялары болгаш комитеттери 20 миллиондан эвээш эвес кижини хаара тудуп турар. Сөөлгү чылдарның дургузунда доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын бүгү-ле бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда тургускан. Оларның составында миллион-миллион ажылчыннар, албаатаакчылар кирип турар. Олар бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга профэвилелдериниң бөлүктер, цехтер, фабрика-завод болгаш чер-чер комитеттерин дамчыштыр киржип турар. Партия-күрүне контролюнга дузалаарының бөлүктеринде болгаш албаннарында миллион-миллион ажылчы чоннар каттыжып турар.

Бүгү улустуң күрүнези амыдыралдан төрүттүнген, ынчангаш ук күрүне бистиң ниитилеливистиң политиктиг организациязынга кол шугумну—демократияны бүгү хемчег-биле хөгжүдерин илередип турар. Калбарган коммунистиг тургузуушкунуң байдалдарынга ажылчын аңгының удуртукчу ролүн база-ла ниити улустуң күрүнезин дамчыштыр боттандырып турар. Ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның быжыг, бузулбас эвилели, ол эвилелди улам ыңай быжыглаары ССРЭ-ге коммунизмни тургузарынга шиитпирлиг политиктиг болгаш социал-экономиктиг ужур-дузалыг болуп турар.

* * *

В. И. Ленинниң ному үнген үеден бээр эткен чылдарының дургузунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы ажылчын аңгының тиилелгези дээш демиселге, социализмниң тургузуушкунунга болгаш калбарган коммунистиг тургузуушкунну боттандырарынга улуг дуржулганы мөңгеннээн. Бүгү коммунистиг шимчээшкинге СЭКП-нин дуржулгазының ужур-дузазын коммунистерниң делегей шуудганнары болгаш ол ышкаш тус-тус чурттарның акы-дүмэ партияларының төлөөлекчилери хөй удаа бедин-биле үнелеп келген.

К. КУЗНЕЦОВ.

Улустуң маадырларынга тураскааткан шии

„Самбажык“ дугайында көрүкчүлерниң саналы

Виктор Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизиниң дугайында көрүкчүлерниң санал-оналын, үнелээшкиннерин бижээн чагаалар бистиң редакцияга кээп турар. Мооң адаанда чамдык көрүкчүлерниң «Самбажык» деп шии дугайында санал-оналын парладывыс.

Бо шии дугайында көрүкчүлер боттарының санал-оналын киирер чорук — шииниң авторунга болгаш ону тургускан режиссёрга, чурук болгаш хөгжүм кааслалгазын кылган кижилерге, ында ойнап турар артистерге улуг ажык-дузалыг дээрзин редакция санап турар. Ынчангаш көрүкчүлер бо шии дугайында боттарының саналдарын редакцияже-даа, театрже-даа азы шиини көдээге көргүзүп чоруп турар үеде артистерниң боттарынга-даа киирип болур. Ылаңгыя улуг назылыг кижилерниң санал-оналын алыры дыка-ла күзенчиг-дир.

МӨӨН БОДАЛЫМ

Талантылыг шии чогаадыкчызы Виктор Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизиниң тыва театрның сценазынга үнүп эгелээни — республиканың театр сонуургакчыларынга улуг байырлал болган дизе черле хөөрөдиг болбас боор.

Хандыр шинчилеттинмээн төөгүлүг болуушкунну болгаш ооң маадырларының овур-хевирин автор сценага тургузуп шыдаан азы Виктор Көк-оол эвээш-даа болза, әртинелиг чогаалдарның берикчизи.

«Самбажыкты» ойнап күүседир талазы-биле Тыва АССР-ниң хөгжүм-шии театрының коллективиниң чогаадыкчы, кызымаккай ажыл-ижин демдеглезе чогуур. Шиини тургузар, шеверлеп каастаар талазы-биле аныяк режиссер Оюн Син-оолдун, композитор Алексей Чыргал-оолдун, чурукчу Сергей Лаңзыының тывынгыр, мергежилдиг ажылдаанын көрүкчүлер база дораан-на өскерип каар.

Артистернiң боттарының рольдарын күүседип турары черле чүтээр. Самбажыктың овур-хевиринде кижизиг мөзүлүг, бодамчалыг, ядыы чонунга ынак, дарлакчы дайзыннарны көөр хөөнү чок, хостуг-шөлээн амыдырал-чуртталга дээш бууккан, харамдыккан кижини болгаш ынчалза-даа ооң билиг медерелиниң кызыызын, чамдык кошкак талаларын артист Николай Өлзей-оол мергежилдии-биле ойнап көргүскен деп сөглээр херек.

Алдан-Маадырларның баштыңчыларының бирээзи Дажыманың овур-хевирин артист Дмитрий Дамба-Даржаа ойнаан. Коргуш чок, эрес-дидим, дөстүнмес кайгал — Дажыманы артист ынчаар көргүскен. Дарлакчы хүндүлер, ноянларны сактып келгенде Дажыманың чаягаар-ла чудуруу кижип, ханы хайнып келир. Ол рольду Дмитрий Дамба-Даржаа дыка эки ойнаан. Оон ыңай Дмитрий Дамба-Даржааның тааланчыг каргыраазы ол үениң эрес кайгал кижилериниң овур-хевирин долузу-биле илередиринге таарымчалыг болган. В. Монгальбии. О. Намдараа, Е. Кенденбиль, М. Мунзук дээш өске-даа артистерниң ойнап турары базала эки.

Шииниң иишти тургустунганы, ылаңгыя ол хире деңнеп эвес демисел болуп турза-даа, оптимистиг төнчүзү дыка таарымчалыг.

Шииниң авторунга, режиссёрунга болгаш ойнап күүседип турар артистеринге бо дугайты илередиксээр бодалдарым мындыг: 1) Шииниң эгезинге ядыы чонну араатанзыг ёзу-биле дарлап, хилинчек чок кижилерни эттеп эриндеп турар ан дерзии дүжүметти көргүскен болза азы ядыы чоннуң ол үеде кижи шыдажыр аргажок, ырма сынчыг чөвуланныг амыдырал-чурттаргазының дугайында проза азы шүлүк хевириниң прологундан киирген болза. Чүге дээрге, Алдан-Маадырларның төөгүзүн, оларның чүге тура-халыышкын үндүре бергенин кижи болганы-ла чедир билбес болгай, ылаңгыя ук шии бистиң республикадан дашкаар үнүп чоруп бээр болза, ол черле чугула болгу дег; 2) Ыдыдомаан эдип чазаарының талазы-биле ажылды ам-даа уламчылаар; 3) Эрги үени сцена кырынга улам-на тодаргайлап тургузуп кээри-биле шииниң маадырларының дылында ол үеге таарышкан архаизмнер болгаш жаргоннарны элээн киирген болза; 4) Маадырларның дылында кирип турар овур-хевирлиг болгаш дүрген чугаалаттынар домактарны сцена кырынга чиик, көрүкчүлерге тода кылдыр артистер ам-даа эки чугаалап өренир болза эки-дир; 5) Боолажыышкын үелинде сцена кырынга эффект киирери-биле, ыштан бурттуладып, оттан кызаннадыпкан болза; 6) Ол үениң эрес кайгал кижилери-даа, черле тыва улус каргыраалаар, хөөмейлээринге кончуг ынак. Ынчангаш кандыг-бир маадыр сыгыртып олурар болза, дыка-ла эки-дир деп саналдыг мен.

Х. АЛДЫН-ООЛ.

РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының аспирантызы.

ЧУРУКТА: Самбажык (артист Н. Өлзей-оол) биле Садыя (Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи О. Намдараа).

Мен хууда

Шииниң тургускан режиссёр Оюн Син-оолдуң, ооң чурук каасталгазын кылган чурукчу Сергей Лаңзыының, композитор Алексей Чыргал-оолдуң кызымак эки ажылдарын улуу-биле үнелеп көөрү чугула. Шииниң көргүзүглерин чырытканы магаданчыг. Ооң сөзү уран-чечен. Артистерниң тус-тузында ойнааны эки, ылаңгыя Д. Дамба-Даржаа, В. Монгальбии, М. Мунзук, Е. Кенденбиль боттарының рольдарын биллингир, сонуургаңчыг, магаданчыг кылдыр ойнаанар.

Шии чедишкиниг кылдыр чогаатынган болгаш тургустунган-даа болза, мен хууда мындыг четпестер бар деп бодаар мен. Шииниң кол маадыры Самбажыктың ролюн артист Н. Өлзей-оол арай-ла борангай кылдыр көргүскен. Ооң сөстеринде хөй-ле черлеринде «Алдаже дезе баар бис» деп үтка кирип турар. Самбажык болза бодунуң эрес-дидим чоруубиле өөрүнден өнзагай болуп ылгалып үнгеш, оларның баштыңы апарган болгай. Ол хирезинде-ле ооң өөрүн демиселче кыйгырып турар үну эвээш. Ынчангаш Самбажыктың ролюн өөрүнден ылгалдыг, улам-на көскү кылдыр көргүскен болза эки ийик. Чыгаан черинге дүжүметтер чонну кам-хайыра чогу-биле эриндеп шаажылап турда. Самбажык бодунуң өөрү-биле аңаа келгеш, базы бир дайзынны узутпайын чоруй базары элдеп. Кажан Койнаа-хүндү Алдан-Маадырларга чедип келирге ону өжээн көрүп эттеп, аңдын хучаап ап турган, кол үүл болур чепсээн (бижээн) хунаап албаан. Ийги көжегениң төнери Самбажыкче Кызыңнай-хүндүнүң катап үнгеп бар чыдар кылдыр көргүзери албан эвес деп бодаар мен. Ооң ыңай Чинчижик Кызыңнай-хүндүну көрген дораан-на танывайн баар. Чеже-даа салдыг болза уруг аңаа хөлечиктеп, эттедип шаг болган, ооң хевир-байдалын, арыншырайын эки билир болгай.

Самбажыктың дузалакчызы Дажыманың ролю демгизиндеп артык, дидим, серемчиледдиг кылдыр көргүстүне берген. Бо үстүнде четпес деп көргүстүнген үүлдер чугле мөөн хууда саналым-дыр.

Мындыг үүрмек четпестер бар-даа болза, ол шии көрүкчүлер бистерге ёзулуг-ла эки, улуг белек. Төөгүну төөгүп турар ындыг эки шиини чогаатканы дээш В. Көк-оолга бис өөрүп четтиргенивисти илередир бис.

К. ЄАРЫГ-ООЛ,

Кызылдың башкы институдунуң студентизи.

Чаа базым

«Самбажык» деп шиини чогаатканы Тыва чечен чогаалдың болгаш уран үүлдүң хөгжүлдезинге чаа базым.

«Самбажык» деп шии Алдан-Маадырларның дарлакчыларга удур эрес-маадырлыг демиселик шын, тодаргай чуруп көргүскен. Шиини бижип каарга ону чаңга көргүзери база-ла белен эвес. Ону тургузуп режиссёрларын талантылыг аныяк режиссёр Оюн Син-оол эки күүседип шыдаан.

Шииниң кол маадыры Самбажыктың овур-хевирин артист Н. Өлзей-оол долузу-биле ажыдып шыдаан деп көрүп турар мен. Маадырның ылаңгыг мөзү-шынарын, тура-халыышкынарны удуртун билирин, бергелерге дүжүп бербес, тура-соруктуун шын ажыдып шыдаан. Самбажык чамдыкта бүзүрээчел, ырай кошкак-даа болза, эш-өөрүнүң төлептиг удуртукчузу, дайынчыларына эргим хүндүткелдиг. Урундайның ролюн артист В. Монгалбиин каттырынчыг, эки ойнаанын демдеглезе чогуур. Ол өштүг дайзынны көөр хөөнү чок, чурттаргаа ынак, эрес, хөглүг кижи. Чашпаачы, алыскак-чиксек, эрге-дужаал чедип алырын орадлажыр дайзын Кызыңнай-хүндүнүң ролюн РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Мунзук чедишкинниг ойнап күүсеткен. Чыгаан черинге шаажылаптып, бектеткеш дургуннап үнген Оттукайның өлгенин уруу Чинчиге ыңнадып турда, Самбажыктың эң чоок эки Дажыма аңаа килеңнээшкин чок чугаалап турар. Харын-даа кочуулаан, кыжыраан-даа ышкаш байдалдыг тагыңдырар. Ол четпес деп санаар мен.

Шииниң чурук каасталгазын чурукчу С. Лаңзыы, музыкаын композитор Алексей Чыргал-оол эки кылганнар.

С. ХЕРТЕК,

«Тываның аныяктары» солуунун ажылдакчызы.

ЧУРУКТА: Самбажык (артист Н. Өлзей-оол), Алдай-оол (РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Кысыгбай), Дажыма (артист Д. Дамба-Даржаа) олар.

Фотолары С. ФЕОКТИСТОВТУН.

Самбажык—театр сценазында

Тыва улустуң национал маадырлары — Алдан-Маадырларның дугайында шии чогаалының тургустунун келгени — тыва уран үүлге база бир улуг чедишкин болур.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, шии чогаалчызы Виктор Көк-оолдуң чогаатканы «Самбажык» деп шиизи болза, мурнунда биске орта-ла билдинмейн, чугаа дамчып, тоолзуп чораан маадырларның — Алдан-Маадырларның овур-хевири-биле, оларның өөзээн негээн өлүм чок демиселиби-биле таныжар арганы берип турар. Алдан-Маадырларның саны эвээш-даа болза, оларны удуртуп баштап турар партия ол үеде турбаан-даа болза, база олар өске-кожууннарының дарлаткан чону-биле быжыг харылзаа тутпайн турган-даа болза, аңгы дайзыннарыга болгаш амбын шерингге удур куштүү-биле туржуп келгеннер. Ону бистер бо шииден толаргай билип алыр бис. Олар боттарының хөрээнге, өлүрткен эш-өөрүнүң хөрээнге кезээде шынчы болуп артары-биле бады-таңгыраан бээр болгаш аңаа өчизиннге чедир шынчы болуп артарлар. Олар кижини кижи дарлавас чаагай үеге, хостуг болгаш буянныг үе келирине бүзүрел-биле сөөлгү хүнүнге чедир демисежир болгаш оларның тура-соруун үү-даа сып шыдавас.

Автор бодунуң мурнунга салдыңган кол сорулганы күүседип шыдаан деп чугаалап болур. Ол ышкаш тус-тус рольдарга артистерни шилип алганы база-ла чедимчеиг болган. Шииниң каасталгазы байлак болгаш билдилии-биле шиметтиинген. Ол-ла бүгү каттышкаш, шииниң утка-шынарын бедидип, уран-чеченин күштелдирип турар. Маңаа, үүнүң-даа мурнунда, артист Николай Өлзей-ооллуң (Самбажыктың ролюнда), артист Дмитрий Дамба-Даржаның (Дажыманың ролюнда), РСФСР-ниң алдарлыг артизи Максим Мунзукгуң (Кызыңнай-хүндүнүң ролюнда) бедик мергежил болгаш уран арга-биле оңза эки ойнаанын демдеглээр херек. Ооң-биле чергелештир шаандагы тыва улустуң аар-берге амыдыралын болгаш эрес-дидим демиселин көргүскен эң харыысалгалыг болгаш берге шиини аныяк режиссёр Оюн Син-оолдуң чедишкиниг тургузуп шыдаанын демдеглээр херек.

Ооң-биле кады, моон соңгаар авторнуң, режиссёрнуң болгаш артистерниң ажылдаарынга дуза кылдыр, чамдык саналдарны киириксээн келир-дир. Бир үүлүнде, шииниң эгезинден төнчүзүнге чедир кижини онза кичээнгейлиг байдалга тудуп, четтиктирбейн манадып келир харылзаа долузу-биле тургустунмаан, ийи үүлүнде, самдар хептиг, «Сарыг-Самдандан» (шивишкинчи кижи Кызыңнай-хүндү деп) сезик ап турган Дажыма хокпалдайында иагаан, селеме азынган Алдай-оол хап кээрге, кандыг-даа карадаашкын, сезиглел чокка Самбажыкты эккеп бээри черле элдеп, үш үүлүнде, кижилерниң хеви янзы-бүрү: эжиг, бактыг турган болза, ол ышкаш ол үеде хөрээжен кижи черле бөрт чок чорбас, ыяавыла бөрт кедер турган; үш үүлүнде, хөгжүм каасталгазын ыраактала чедир кылбаан дээрзин чугаалады артык эвес.

Адаттынган четпестер турза-дла, ук шии тыва уран үүлүдүң алдын фондузунга артар болгаш бо талазы-биле театр коллективи улуг ажылды бүдүрген дээрзинге кандыг-даа маргылдаа турбас ужурлуг.

Чогаалчы О. СУВАКПИТ.

Биске эки белек

«Самбажык» деп шииниң кажан сценага үнүп келирин четтиклейн маңнап турган мен. Ооң баштайгы көрүлдезин улуг сеткил ханыышкыныг, сонуургал-биле көрдүм.

Дөңгү кетиен, дөрт мөчүзүн илчирбеледип алган Оттукайны көрүп казш, кижиниң бүгү-ле мага-боду сооп, шак мындыг хилинчекти шаанда Тываның чүс-чүс ядыы оолдар, кыстары көрүп, аңаа шыдашпайн демиселдиң түгүн Самбажык баштаан Алдан-Маадырларның көдүрүп үндүргени ол-дур деп чүве кижиниң сагыш-сеткилинге дораан-на кирип келир.

Самбажыктың ролюн артист Н. Өлзей-оол эки ойнап күүсеткен. Ол эрес-дидим удуртукчу деп чүвени көргүзүп шыдаан. Араттарның өжээнниг дайзыннары Кызыңнай-хүндү, Койнаа-хүндү, Осур-чалаң, Белдер-хүндү оларның араатанзыг хевир-дүрзүзүн артистер С. Адыг, М. Мунзук, А. Таванай чүгээр ойнап күүсетиннер. Койнаа-хүндүнүң чашпаа, авыяастыг, арын-нүүр чок чоруун артист А. Таванайның черле эки күүсеткенин онзалап демдеглээр херек. Кызыңнай-хүндүнүң ийи арынныг, оптуг-кажарын, ооң дүржок үүлгедиглерин сойгалап илередип турар, дарлакчыларга удур демиселчилерге иззп каттышкан Чинчижиктиң ролюн артист Е. Кенденбиль база-ла чедишкиниг күүсеткен. Черле ынчаш шииде ойнап турар эртистер боттарының рольдарын эки күүсеткен деп санаар-дыр мен. Шиинин чурук каасталгазын чурукчу С. Лаңзыы тывыңгыр чогаадыкчы ёзубиле чураан.

Бо шииде шак мындыг үүлдер меңээ арай-ла таарышпайн баргаи: бир үүлүнде, музыка талазы-биле арай-ла кызыы, үүгле шииниң эгезинде болгаш төнчүзүнде сорук киришкиниг эки музыкалыг каасталгалар кирген дээрден башка, өске черлериниң музыкалыг каасталгазы ядыы болган деп бодаар мен.

С. ИРМА,

Таңдының колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

СЭТА-ның ДЫҢНАДЫГЛАРЫ

КНО-нуң Политиктиг комитединде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Латин Американы ядролуг эвес зона кылдыр чарлаар дугайында 11 латин-америк чурттарның кады киирген резолюциязының төлевилелин Политиктиг комитет чазалга чокка хүлээп алган. (Сөөлгү үеде резолюцияның төлевилелиниң авторларынга Гондурас каттышкан, ынчангаш ам төлевилелди 10 эвес, а 11 чурттарның төлевилели деп санап турар). Резолюция Латин Американы ядролуг эвес зона кылдыр чарлаар дугайында инициативаны демдеглеп, бо инициативачы боттандырар талазы-биле хемчеглерни өөренип көөрүн эгелээринче ол районнуң күрүнелерин кыйгырып турар. АКШ резолюцияны эрецгей ёзу барымдаалап деткээн. Ынчалзадаа ол районнуң кара чаңгыс ядролуг күрүнези ол зонага тургустунар чурумну хүндулеп көөр болгаш сагыыр талазы-биле хүлээлгени алырындан ойталаан. Ол хүлээлге чокка резолюцияның авторларының баш удур көрген сорулгаларын боттандырары боттуг эвес апаар. Резолюцияның төлевилели дээш 89 чурттарның төлээлери бадылаан.

Албанияның төлээлери бадылаашкынга киришпээн. Бадылаан чылдагаанының талазы-биле чүве чугаалап турган, Румынияның төлээлекчизи Малицаның медеглээни болза, румын төлээлериң бодалы-биле алырга, резолюция Латин Америкага ядролуг эвес зонаны тургузарынче базым, делегейнин дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга болгаш күрүнелер аразынга бүзүрежир чорукту тургузарынга чаа салыышкын болур. Румын төлээлер резолюция дээш балыылаашкынын берип, АКШ Панама каналдын болгаш Пуэрто-Риканың зоназын киириштирбишаан, бодунуң кыызгаарларындан мурнуу чүкке ядролуг чепсек чок турзун, Гуантанамону киириштирбишаан, Латин Америкада бодунуң шериг базаларын узутказын деп Кубаның негелдезин деткээн дээрзин Малипа немеп чугаалаан.

Ядролуг болгаш термоядролуг чепсекти ажылаарын хоруур дугайында керээге ат салыры-биле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгның талазы-биле ам болур бадылаашкын-биле хөлбаштыр чамдык төлээлериң саналдарын Политиктиг комитет база дыцнаан. Бо документини хүлээп ап болбас деп барыын талакы чурттарның чамдык төлээлери чулчуруп турган. Массалыг узутклашкынның чепсээн ажылаарын хоруур дугайында керээни ындыг конференцияга хүлээп алыр магат чок деп чүведен корткаш, ол чурттарның төлээлери социалистиг чурттарның деткээни африк чурттарының резолюциязының төлевилелин бужартадырын кандыг-даа янзы-биле ораладажып турганнар.

Резолюцияның төлевилели 54 чурттарның төлээлериниң бадылаашкыны-биле хүлээп алдынган, 24 чурттарның төлээлери бадылаарындан дадагалзаан. 17 чурттарның — АКШ баштаан барыын талакы чурттарның төлээлери резолюцияның төлевилелинге удур бадылаан.

VI съезд

БЕРЛИН. (СЭТА). Республиканың ажылчы чоннарының — социализм тургузукчуларының амыдыралынга улуг рольду ойнаар ужурлуг, ГДР-ниң профэвилелдериниң VI съездизи ында болуп эртип турар. ГСЧП ТК-ның бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихт болгаш республиканың өскеда удуртукчу ажылдаанчылары, а ол ышкаш 43 чурттарның профэвилел төлээлери болгаш ажылчы чоннарның төлээлекчилери съездиде киржип турар.

Хостуг немец профэвилелдериниң каттыжыышкынының даргазы Г. Варнкениң илеткелин болгаш ОСНП-тың төп баштаар чериниң отчёдун төлээлер чугаалажып көрүп турар.

Санал берип, чүве чугаалаан төлээлер социалистиг тургузуушкунуң хөрээнде чаа улуг сорулгаларны шиитпирлээри-биле холбашкан айтырыгларга, а ол ышкаш барыын герман милитаристерге болгаш адаанөжээнчилерге удур демиселге немец ажылчын аңгының хөделиишкининиң чаңгыс эвиниң айтырыгларынга доктаап турарлар.

ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришиннин съездиге чугаазын төлээлер чылыы-биле уткаан. Чугаазының түнелинде ол ВЦСПС-тиң съездиге чедирген байырын номчаан болгаш кызыл тукту төлээлерге дамчыдып берген.

Съезд бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

Гонолулуда чажыт чөвүлел хурал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Мурнуу-Чөөн Азияга АКШ-тын чаа, каттышкан, дипломаттыг болгаш шериг-стратегиязын ажылдан кылыр» дугайында айтырыгның талазы-биле чажыт чөвүлел хурал Гонолулуда эгелээн деп, ЮПИ агентилелдиг корреспондентизи дыңнадып турар.

Ук чөвүлел хуралга АКШ-тың күрүне секретары Дин Раск, камгалал министри Роберт Макнамара, штабтар начальниктериниң комитединиң даргазы Максуэлл Тэйлор олар киржир.

Мурнуу Вьетнамда байдалдың дугайында илеткел кылыры-биле АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда элчини Г. Лодж болгаш Мурнуу Вьетнамдың америк шериг «консультативтиг» белүүктүң командылакчызы генерал Харкинс олар база-ла Гонолулуда чедип келген.

Ак бажыңның, АКШ-тың күрүне департаментизиниң болгаш камгалал министерствозунуң ол хире бедик эрге-дужаалдыг кижилери ук чөвүлел хуралда киржип турар чорук, Мурнуу Вьетнамда херектиң байдалынга Кеннединиң чазаанын сагыш салып турарының дугайын херечилеп турар-дыр деп, ЮПИ агентилелдиг корреспондентизи онзалап демдеглеп турар.

КАР-НЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

КАИР. (СЭТА). КАР-ның культура болгаш национал удуртулга министри Мухаммед Абдель Кадер Хатем медеглел кылган, Иракта бөлүушкуннарны КАР кичээнгейлиг хаңгаарап турар деп чугаалаан. Иракты улузу бодунуң салым-чолун боду шиитпирлээр эргелиг деп, КАР санап турар дээрзин Хатем медеглээн. Иракты херектиңге даштыкының кандыг-бир холгаарлаашкынынга бодунуң удурланып турарын КАР сагындырып турар. Ирак улусту бүрүү-биле деткип турар Каттышкан Араб Республика Иракка даштыкылаа кандыг-бир кыжаныышкын болу берген таварылгада киржилге чок артпас.

ВЕНЕСУЭЛАДА БОЛУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бетанкурнуң улуска удур ёзу-чуруму Венесуэлланың депшилгелиг куштеринге удур ужур-дужок аажылаашкыннарны күштелдирип турар. Ам болур деп турар антидемократтыг сонгулдага удурланыышкын кылдыр ажылчы чоннар бүгү-ниити ажыл соксадыышкынны чарлаарга, эрге-чагырга-лар аңаа харыы кылдыр чаа шериг кезектерин Каракасче эккелдиргеи. Куяк машиналарлыг полицейжилер венесуэл найысылалдың кудумчуларында таңныылдап чоруп турар.

Каракастың чоогунда черлерге солдаттар болгаш полиция «Национал хосталыышкынның чепсектиг күштери» организацияның кежигүннерин адып боолаан. Аткылажыышкын дан бажыңга чедир үргүлчүлээн. ЮПИ агентилелдин дыңнадып турары-биле алырга, аткылажыышкынга 17 кижи өлүткен болгаш 70 кижи балыглаттырган. Ноябрь 19-та Каракаска 150 кижини тудуп хоругдаан деп, иштики херектер министри Мануэль Мантилья медеглээн.

Кадыг-дошкун истеп сурүүшкүнер турза-даа, чуртта даштыкы монополияларның күчүлээшкининге удур, Бетанкурнуң саттыныкчы ёзучурумунга удур демчел Венесуэлада калбарып турар. ЮПИ агентилелдиг дыңнадып турары-биле алырга, америк компанияның Маракаибода складын чаза тепсипкен. Чедирген когарал 35 мүң доллар болуп турар. Пуэрто-Кабелью хоорайда антидемократтыг сонгулдага удурланып турар организациялар сонгукчулар даңзызын узуткап чок кылган. Фалькон штаттың элээн каш хоорайларынга партизаннар ук черлерниң радиостанцияларын эжелеп алгаш, Бетанкурнуң ёзу-чурумун дүжүрери дээш демиселди күштелдиреринче чоннуң кыйгырган кыйгырыгны дамчыткан.

Баасисчилер дүжүп берип турар

КАИР. (СЭТА). Баасисчи «национал гвардиянын» кежигүннериниң боо-чепсээн дүжүрер талазы-биле операцияны ирак армияның кезектери үргүлчүлеп турар. Багдада чепсектиг күштер «национал гвардиянын» штаб-квартиразын эжелеп алган деп, МЕН агентилел дыңнадып турар. Хөй санныг боо-чепсекти болгаш ок-чемзекти эжелеп алган. Штаб-квартирадан дыка хөй чугула документилерни тыпкан. Баасисчи гвардейжилер өнчүк-чеңгээлиг чорукту удаа-дараа кылып турган дээрзиниң дугайын ол документилерниң чамдыктары херечилеп турар. Дүжүткен национал гвардияга ирак хамаатыларын киирген хомудалары ук гвардияның штавынга чыгыып чыдып турган дээрзин эжелеп алдынган документилер база-ла бадыткап турар.

Штабка «армия элээн удурланыышкынга таварышкан. Элээн каш гвардейжилерни ол черинге өлүрген, артканнары дүжүп берген» деп, Иракты шериг командылалынын албан хуузунда төлээлекчизи МЕН агентилелдиг корреспондентизинге дыңнаткан.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Бөжелээн Ферганадан келген» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10. «Буянныг кижилер эразынга» 11.15, 1.15, 3.15, «Балуевбиле таныжыңар!» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Барабанны хак!» 10.30, 2.30, «Ыдыктыг Люсияның ак туңу» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ньютон кудумчузунда № 1 бажың» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Албан ёзузу-биле негээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың чазаанның чорудун турары, аймак-сөөк ылгаар чоруктун политиказын чугаалажып көрү-биле Айыыл чок чорук чөвүлелин доп-дораан чыылдырарын КНО-да 32 африк чурттарның төлээлекчилери албан хуузу-биле негээн.

Аймак-сөөк ылгаар чоруктун политиказынга удур угланган каттышкан Нациялар Организациязының резолюцияларын күүседиринден бар шаа-биле ойталап турар Фервурдтуң чазаанга удур кандыг хемчеглерни алырын Айыыл чок чорук чөвүлели тодаргайлаар ужурлуг.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттап, алзып каап турар хүн болур, хар чаар. Хат өй-тавында. Агаарның температураза 5—10 градус соок. Кызылга шөкар булуттарлыг хүн болур, хар шоолуг чагбас, хат кошкак. Агаарның температураза 8—10 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Хаактыг агаарлаашкын

Организмни кадыкшыдып дадыктырар, кырыыр чоруктан камгалаар аргаларның бирээзи күш-культура болур. Ховулар, аргалар бодунуң дески хоюг ак шывын шагда-ла эштипкен. Ам кыш үези болуп турар. Күш-культураның бир хевири болур хаактаашкынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Хаактыг агаарлаашкын кандыг-даа назынныг, кадык кижилерге болгаш бичин аарып-даа чоруур кижилерге дузалыг. Аарып чоруур кижилер эмчиниң сүмезин алыры чугула.

Хаактыг селгүүстел кижиниң шыңган эттериниң хөй талалыг ажылын күштү хөгжүдер, организмниң үүлдер солчуушкунунга эки салдарны чедирер, чүректиң шыңган эдин быжыктырар (ону улуг үүрге чүктээшкинге шыдамык болдурар), тынышты ханыладыр, кижиниң дүрген шимчэшкинин, аваңгыр чоруун экижидер.

Бойдустуң чараш черлеринге, арыг агаарга хаактыг агаарлаашкын-биле кышты эрттирер кижиниң күжү, аянныг чоруу немежир. Хаактыг агаарлаашкынче чоруур кижилер хаак костюмнерлиг (трикотаж, дуктен кылган), а хаттыг хүннерде ховуже үнерде — костюм кырынга нарын аргыглыг бөлүүн пөс хөйлец каттангылыг чорза эки. Кижиниң хаваан, кулактарын дуглап чоруур халбаңнарлыг, кылын чылыг бөрттүг, иштики каңдын дуктен, даштыкызын алгыдан кылган азы нарын аргыглыг пөстен кылган ийи каът хол хаптарлыг чоруур херек. Буттарга дапкыш эвес идиктерни ийи каът уктарлыг кедери чугула. Хаактыг агаарлаашкынны агаарның соок температураза 35 градустан куду эвес турда, чорудун болур.

Бодунарның организмиңерни быжыглап, хаактыг агаарлаашкынны кылыңар!

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко-кудумчузу, бажың № 3. телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38. идеология киллизиниң 37 — 13; харыысалгалып секретарының 23 — 35 кадаа ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш партийжи амыдырал киллизиниң 37—13, 23 — 54, үлегүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал киллизиниң 22 — 64. чаГаа, ажылчын болгаш кадаа корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21 — 27, иштики информация киллазаниң бухгалтериязының 31 — 75, корректорларының 21 — 47, 20—60, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01495. Культура министерствозунун типографиязы